תלמוד בבלי · ראשונים · רש״י · סדר נזיקין

רש"י על בבא בתרא

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על בבא בתרא

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-בבא-בתרא/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 4
דף ג. 6
דף ג: 7
דף ד. 8
דף ד: 9
דף ה. 11
דף ה: 13
דף ו. 13
דף ו: 15
דף ז. 17
דף ז: 18
דף ח. 19
דף ח: 20
דף ט. 21
דף ט: 22
דף י. 23
דף י: 24
דף יא. 25
דף יא: 26
דף יב. 28
דף יב: 29
דף יג. 31
דף יג: 32
דף יד. 33
דף יד: 34
דף טו. 36
דף טו: 37
דף טז. 38
דף טז: 39
דף יז. 40
דף יז: 41
דף יח. 42
דף יח: 43
דף יט. 44
דף יט: 45
דף כ. 46
דף כ: 47
דף כא. 48
דף כא: 49
דף כב. 51
דף כב: 52
דף כג. 54
דף כג: 55
דף כד. 56
דף כד: 57
דף כה. 59
דף כה: 61
דף כו. 62
דף כו: 63
דף כז. 64
דף כז: 66
דף כח. 68
דף כח: 68
דף כט. 70

דף ב.

מתני' השותפין - שיש להן חצר בשותפות ובתי שניהן פתוחין לתוכו וכל חצירות ששנו חכמים לפני הבתים הן ורוב תשמישן בחצר:
באמצע - זה נותן מחלקו חצי מקום עובי הכותל וכן זה:
גויל גזית כפיסין - הכל מפרש בגמרא:
הכל כמנהג המדינה - אם מנהג לבנות בגויל אין חבירו יכול לומר איני חפץ אלא גזית:
זה נותן ג' טפחים כו' - שעובי כותל גויל ו' טפחים ושל גזית חמשה ושל כפיסים ד' ושל לבינים ג':
לפיכך - הואיל ובתחלת הבנין חייבום חכמים לבנות בין שניהם אם נפל הכותל לאחר שנים רבים אין האחד יכול לומר כל הכותל נבנה בחלקי ומשלי היו האבנים אע"פ שהוחזק יותר מחבירו וכגון שנפל הכותל בחלקו כדמפרש בגמ':
וכן בגינה - מחייבין את שניהן לבנות במקום שנהגו לגדור באמצע:
אבל בבקעה - שדה הלבן:
מקום שנהגו כו' - בגמ' מפרש מאי קאמר:
ועושה חזית מבחוץ - מפרש בגמ':
ועושין חזית מכאן ומכאן - להודיע ששניהם עשאוהו:
גמ' גודא - כותל:
(**כדתנן**) - דקרי תנא לגודא מחיצה:
מחיצת הכרם - שסמוך לשדה הלבן של חבירו:
אומר לו - לבעל הכרם גדור אתה שלא יאסרו גפניך את תבואת השדה משום כלאים לפי שסמך בעל השדה את זרעיו סמוך לגדר כדתנן בפרק שני (דף כו.) היה גדר בינתים זה סומך לגדר מכאן את אילנותיו וזה סומך לגדר את זרעיו מכאן וכשאין שם גדר תנן בפ' שני לא יטע אדם אילן סמוך לשדה חבירו אא"כ הרחיק ממנו ד' אמות כדי עבודת הכרם דבהכי הוי כלאים:
חזרה ונפרצה אומר לו - לגדור:

דף ב:

קידש - התבואה אם הוסיף מאתים לישנא דקרא נקט פן תוקדש (דברים כב):
וטעמא דרצו - לבנות כותל דמדעת שניהן הוא דחייביה חכמים שיבנו בין שניהן ולקמן פריך כשרצו מאי הוי ליהדרי בהו אבל לא רצו שניהן שהיה אחד אומר דייה לחלקה

במסיפס של יתדות עצים תקועים בארץ נמוכים לא כייפינן ליה ואין זה יכול לומר לו איני חפץ שתראה עסקי:

פלוגתא - חלוקת חצר שהושוו דעתם לחולקה וכגון שלא היה בה ח' אמות כדי לזה וכדי לזה שאין האחד יכול לכוף את חבירו לחולקה ולהכי תני שרצו שכיון שרצו לחולקה בונין כותל אבנים על כרחם ואם בא האחד לומר אי איפשי ביציאה זו אלא מסיפס בעלמא אין שומעין לו משום היזק הראיה:

הוה אמינא במסיפס בעלמא - מיירי מתני' דאיהו נמי מחיצה איקרו ורצו דקתני אחלוקה קאי וכשאין בה דין חלוקה קמ"ל כותל ורצו דקתני משום כותל דאי לא רצו פלגי לה במסיפס:

דרצייה חד מינייהו לחבריה - ביקש ממנו לחולקה במחיצה:

מהו דתימא א"ל כשנתרציתי לך - במחיצה מחיצה דקה נתרציתי ולמעוטי באוירא כגון של נסרים שהיא דקה והיזק ראיה אין בה או תמשוך עובי הכותל בחלקך חוץ מדבר מועט אבל לבנות כותל אבנים עב למעוטי נמי תשמישתי לא נתרציתי:

אסור לאדם שיעמוד כו' - שלא יזיקנו בעין רעה:

והא וכן קתני - דמשמע תרוייהו חד טעמא הוא גינה וחצר:

מחייבין אותו - והכא לא קתני רצו אלא על כרחו:

נפל שאני - שכבר נתרצו הראשונים בכותל:

ודקארי לה מאי קארי לה - וכי לא ידע דנפל שאני:

סיפא איצטריך ליה - כלומר הוא הדין נמי מעיקרא והאי דקתני נפל משום סיפא לאשמועינן דיותר מד' אמות אין מחייבין ואע"פ שהראשון היה גבוה יותר לא מחייבין ליה:

כופין אותו - כל אחד מבני החצר לתת חלקו בבנין:

בית השער - שבונים כותל נגד השער עגול סביב ועושין באותו היקף פתח קטן מן הצד משום היזק ראיות בני רה"ר שלא יראו תוך החצר:

הזיקא דרבים - שכל בני רה"ר מסתכלין שם:

אין חולקין - אין האחד כופה את חבירו לחלוק:

החלונות - אחד מבני השותפין הבונה כותל בחצר כנגד חלונותיו של חבירו בין מלמעלה וכו' אם הכותל גבוה יותר מן החלונות צריך להגביה למעלה מהן ד"א כדמפרש ואזיל כדי שלא יסמוך על כותלו וישחה ויראה בחלונותיו של חבירו:

בין מלמטה - אם הכותל נמוך מן החלונות צריך להשפילו מהן ד"א כדי שלא יעמוד על עובי כותלו ויראה:

ומכנגדן - צריך להרחיק את הכותל מן החלונות ד' אמות כדי שלא יאפיל:
הזיקא דבית שאני - שאדם עושה בביתו דברי הצנע:
מעקה גבוה ארבע אמות - כדי שלא יראה בחצר חבירו כשהוא משתמש בגגו:
ולא ידענא בהי עידנא דקא אתית - להשתמש בגגך:

דף ג.

דאיצטנע מינך - דברי הצנע אבל חצר החלוקה לתרוייהו קביעא תשמישתי' לכל אחד בחלקו כל שעה ולא עבדי בה מילי דצנעא:
כיון דרצו - לחלוק ולקמן פריך מאי איריא רצו אפילו לא רצו הרי הן יכולין לכוף זה את זה:
בונין כותל - של אבנים:
גודא - כותל אבנים ובחצר שיש בה דין חלוקה ועל כרחן חולקים:
וטעמא דרצו - שהתנו לחולקה בכותל אבנים הא לא רצו אין מחייבין אותו אלא מסיפס בעלמא:
כדאמרי אינשי כו' - תירוצא הוא:
שאין בה דין חלוקה - ח' אמות לא יחלוקו:
ובכתבי הקדש - ספר תורה שהוא בכרך אחד וכן נביאים וכתובים הכתובים בגליון כס"ת:
קנין דברים הוא - ואין חליפין קונין אלא דבר הנקנה או מכר או מתנה או שעבוד קרקעות שהקנין חל עליו או מטלטלין:
ברוחות - זה בורר לו חלק מזרחי וזה בורר לו חלק מערבי וקנו מידם ומעתה נקנה חלק מזרחי לזה ואין לזה חלק בו וכן השני לחבירו:
והחזיק - בחלקו רפק ביה פורתא וקרקע נקנה בחזקה אחרי אשר רצו בשעת חלוקה:
אריח - חצי לבינה והלבינה ג' טפחים והאריח טפח ומחצה ועובי הכותל אריח מכאן ואריח מכאן וטפח באמצע שנותן שם טיט לחברו:
לבינים ליבני - שלימות לבינה לעובי הכותל:
למורשא דקרנת' - ראשי האבנים בולטות לחוץ שאינן חלקות ולהכי בעי רוחב טפח יתירא:
לביני אורבי - בין דימוס שמכאן ובין דימוס שמכאן ונותן טיט באמצע:
ה"ג אימא לביני דלא משפיין:
ש"מ כו' - ונפקא מינה למקבל עליו לבנות כותל לחבירו:

בריכסא - אבנים דקות וטיט בין שני הדימוסות:
למימרא דבגזית כו' כל ד' אמות גובה אי הוה פותיא ה' טפחים קאי ואי לא לא קאי - כדתנן במתני' בגזית זה נותן טפחיים ומחצה וזה נותן טפחיים ומחצה וקתני סיפא מחייבין אותן לבנותו עד ד' אמות ולפי חשבון זה לגובה שמנה צריך י' טפחים רוחב:
והא אמה טרקסין - דבנין שלמה דגזית הוה דכתיב אבני גזית (מלכים א ה':ל"א) והוי שלשים אמה קומתה ואין עוביו אלא אמה להבדיל בין ההיכל לקדשי הקדשים:
דאיכא טפח יתירא - ומשום האי טפי פותיא מצי לאגבוה טובא ואין צריך לתת לכל ארבע אמות ה' טפחים רוחב:
בבנין - שהיה גובהו מאה אמות כדתנן במסכת מדות (פרק ד מ"ו):

דף ג:

בשנים - בית ראשון עמד ד' מאות ועשר ובית שני ד' מאות ועשרים:
אגב תקרה ומעזיבה - שהעלייה היתה נתונה עליו ומעזיבה של טיט טרכס על גבה וכובד המשא מעמיד הכותל שלא יטה לצדדין הלכך במקדש שני שלא היה כותל ל' מגיע לעלייה לא יוכל לעמוד:
הן וסידן או הן בלא סידן - הני שיעורי דמתני' עם עובי הטיח קא חשיב להן או דילמא מקום האבנים הוי בפותיא לבד טיח הסיד:
והא קתני טפחיים ומחצה - אלמא חצי טפח נמי חשיב:
חזי לאיצטרופי - של זה ושל זה מצטרפין לטפח:
הקורה שאמרו - לענין הכשר מבוי:
ג' טפחים - אלמא ג' טפחים דקתני לגבי מתני' גבי לבינין כדקתני זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה הן בלא סידן קאמר דהא לבינה לחודה שלשה טפחים:
התם ברברבתא - ומתני' בזוטרתא דעם סידן לא הוו אלא ג' טפחים:
משום פשיעותא - דילמא מתרמי אונס ופשעי ולא בנו אחריתי:
משום צלויי - כל זמן הבנין:
בי קייטא בסיתווא - בית הכנסת היה להם לימות החורף נמוך בכתלים רחבים וחלונות מועטין מפני הצינה ובימות החמה בית הכנסת אחר שאויר שולט בו:
זוזי - לצורך בית הכנסת החדש ומונחים ביד הגבאי מי איכא למיחש לפשיעות או לא:
שריגי ליבני - מסודרים הלבינים זה על גב זה ומזומנין לתתן בבנין:
הדרי הודרי - משופין ומתוקנין רהיטי הגג קיברונ"ש:

כי בנו נמי - בי כנישתא חדתא לא נסתרוה לעתיקא דדילמא מתרמי פדיון שבויין ומזבני ליה:

ולא אמרן - דלא ליסתרוה לעתיקא:

אלא דלא חזו ביה תיוהא - ביקוע שיהא מזומן ליפול:

עייליה לפורייה התם - כדי שלא יתייאש בבנינו שהחמה והגשמים מצערין אותו:

שפכי - מרזבין:

היכי אסביה עצה להורדוס - כדאמרי' לקמן בשמעתין וכתובה היא ביוסיפון בן גוריון:

דף ד.

אהדר ליה כלילא דיילי - האנקה מתרגמינן ילא (ויקרא יא) והוא שרץ שקורין הרצו"ן ושערו קשה כמחטין ועשה לו עטרה מעורו סביבות עיניו:

השתא מיהא [דאנא ואת] - אנא ואת שנינו כאן ואין שומע:

הנני מחלל את מקדשי - סיפיה דקרא מחמד עיניכם:

מסתפינא ממלכותא - כפופים היו למלכות רומיים:

מתמלכין - נוטלין רשות:

אי זיינך עלך ספרך כאן - אם נתגאית בכלי מלחמתך שהרגת בית אדוניך ספר יוחסין שלך בידינו הוא [ידענו] שאתה עבד:

לא רכא כו' - לא מלך ולא בן מלך:

קלניא מתעביד - נעשה בן חורין מאליו:

שישא - שיש ירוק שקורין ביי"ש:

ומרמרא - שיש לבן:

כוחלא - שיש צבוע כעין כחול:

אידוותא דימא - גלי הים [שהם נעים ונדים והעין מתעששת בראייתן]:

נענש דניאל - לקמיה מפרש עונשו:

מלכי ישפר עלך - עצתי תיטב בעיניך:

במיחן עניין - בחנינת עניים:

בכן תהא ארכא לשלותך - [יהא אורך] לשלומך:

כולא מטא - כל החלום של פורענות בא עליו:

לקצת ירחין תרי עשר - בשביל עצתו של דניאל תלה לו שנים עשר חדש:

בהוצא - לולבי דקלים:

ודפנא - ענפי עץ ערמונים שקורין לו"ר ופרי שלו קורין ביי"ש:

פשיטא - דהאבנים של שניהם דאפי' לא פסק לן דינא דמתני' המלמדנו שמתחלה בין שניהם עשאוה על כרחם היו חולקין בשוה האבנים שהרי ברשות שניהם מונחים ויד מי מהם תגבר:

(הג"ה בפי' ר"ח קמ"ל דלא בעינן ראיה אלא שותף מפיק מיניה בלא ראיה ואיהו דטעין דדיליה נינהו עליו הראיה וכל כה"ג הכי דיינינן ליה וזה הדין מפורש עוד כמו כן בפרק הבית והעלייה בתחילתו איבעית אימא בשותפין כי האי גוונא אנוחי אבנים ברשות חבירו לא קפדי וחזקת רשות לאו כלום הוא שמעינן מינה דכל כהאי גוונא דמילתא דידיעא בשותפתא לתרוייהו אע"ג דמנחי ברשותא דחד מינייהו לא יכול למיטען דידי נינהו דברשותי מנחי דקי"ל שותפין לא קפדי אהדדי ע"כ):

השתא סתם גינה אמרת לא - אע"פ שהיזק ראיה קשה:

אמר אביי כו' - האי מקום שנהגו לגדור דקתני מתני' אבקעה קאי:

א"כ מאי אבל בבקעה - הא מינה סליק והכי איבעי למיתני אבל מקום שנהגו שלא לגדור אין מחייבין אותו:

מכפייה לקרנא לבר - ראשי הכותל יכוף לצד חבירו וכל חזית לשון קצה הוא וכן שנינו בתמיד (פ"ב מ"ד) גבי מערכה וחזיתה מזרחה ראשי הגזירין וכן מחזה מול מחזה דמלכים (א ז) ראשי הנסרים מוסבין זה מול זה ועבי' מאבראי כופה לצדי ראשי הכותל שמחבר בראשו אבנים וטיט ומעבהו:

דידי ודידיה הוא - כדקתני מתניתין כשעושין אותו בין שניהם עושין חזית מכאן ומכאן:

השתא נמי גייז לה - להיא כפופה שהיא לצדו ואימא דידי ודידיה הוא ולא עשינו חזית:

מלגיו - לצד שלו ולקמיה פריך הא מבחוץ קתני:

לייף ליה - מחבר חזית אחרת לצדו:

דף ד:

נשעייה באמתא מלבר - יהא טח בטיט אמה בראש הכותל מבחוץ:

ומקפל ליה - מקפלו:

הוצא - אם עשו מחיצת נצרים כיצד יעשו חזית:

סינופי יריכי לבר - ראשי ההוצים ישב לצד שדה חבירו וכשיהיה סונף ההוצים כשיכלה האחד ויתן את חבירו יסנפנו מבחוץ:

הג"ה יריכי כדאמרי' לעיל טפח יתירא לביני אורבי תמ"ש - ור"ח פי' מוציא ראשי הקנים ודפנא שהוא הקנים העומדים לחיזוק המחיצה לחוץ מתוך פירושו משמע שהקנים שמעמידין מן הצד לסמוך הכותל וזהו לשון סניפין ע"כ:

אלא בשטרא - אם עשה האחד יביא עדים ויחתמו לו ואם עשהו שנים יעידו עדים ויחתמו דס"ל קופלא דטינא מעילויה הוצא לא ידיע:

ולא יעשו - חזית לא לזה ולא לזה והרי סימן שלא עשאה האחד בשלו שאילו עשאה היה עושה חזית מבחוץ:

ועביד דידיה - עשה חזית מבחוץ:

ותקנתא לרמאי - בתמיה וכי מפני דאגת רמאין איכפל תנא למיתני הא מתני':

ורישא - דקתני ועושה חזית מבחוץ לאו תקנתא משום רמאי הוא דלא לימא חבריה של שנינו הוא:

תנא דינא - הואיל ובקעה אין מנהג לגדור אין יכול לכופו אלא כונס לתוך שלו ובונה ואיידי דתנא דינא תנא תקנתא ועושה חזית משום רמאי אלא סיפא דינא לא תנא דהא פשיטא דאם עשו מדעת שניהם תעשה משל שניהם וכולה משום תקנתא הוא דתנייה:

מתני' המקיף את חבירו משלש רוחותיו - שקנה ג' שדות סביב שדה חבירו לשלשת מצריה וגדר את שלשתן ונמצא שדהו של אמצעי זה מוקף משלש רוחותיו:

אין מחייבין אותו - לתת כלום כדאמרי' דסתם בקעה מקום שנהגו שלא לגדור הוא:

הג"ה תמ"ש ול"נ טעמא משום דאכתי לא מהני ליה מידי שהכל יכולים ליכנס מרוח רביעית אבל אם גדר רביעית מחייבין אותו כדאמרינן בגמ' ואע"ג דאמרינן לעיל דסתם בקעה מקום שנהגו שלא לגדור הוא ה"מ בין בקעה לבקעה וכותל גבוה ד' אמות לשם הוא דלא בעינן מ"ט דליכא היזק ראיה אבל בשביל היזק בהמות שלא יכנסו לשדה צריך לגדור גדר שלו עשרה טפחים המונע מליכנס הבהמות:

ה"ג ר' יוסי אומר אם עמד וגדר את הרביעית ולא גרסי' ניקף:

הג"ה וכן בפירוש ר"ח ומיהו אניקף מפרשינן לה לקמן - תוס' והכי מוכח בפ"ב דב"ק והלשון מוכיח דקתני אם עמד ולא קתני אם גדר מכלל דלאו בההוא דגדר השלש מיירי. ת' מו' שמ' ע"כ:

מגלגלין עליו את הכל - לתת חלקו בשלשת הראשונות דכיון דגדר את הצד הפתוח גלי דעתיה דניחא ליה במאי דגדר חבריה:

גמ' לפי מה שגדר - בכל יציאות שהוציא בהן הראשון יחזיר לו מחצה:

דמי קנים - דאמר ליה לדידי סגי לי בגדר קנים ואי אפשי בהוצאה של גדר אבנים:

ה"ג תנן המקיף את חבירו מג' רוחותיו אין מחייבין אותו הא רביעית מחייבין אותו אימא סיפא ר' יוסי אומר כו' וגדר את הראשונה כו' אין מחייבין אותו - דהא לא אהני ליה מידי שהרי גלוי הוא מצד רביעית הא אם גדר עוד מקיף את הרביעית מחייבין אותו דאהני ליה:

אימא סיפא רבי יוסי אומר - בשלמא לרב הונא דאמר הכל דר' יוסי במה שגדר הוא היינו דאיכא בין ת"ק לר' יוסי דת"ק דלא נקט לישנא דהכל סבר דמי קנים בזול הוא דמחייבין אותו ור' יוסי סבר כו' דהא ליכא למימר דת"ק דוקא אם גדר מקיף את הרביעית הוא דמחייבין אותו אבל אם גדר ניקף לא דכ"ש הוא השתא היכא דלא גלי דעתיה דניחא ליה בהיקיפא קא מחייב ליה כ"ש היכא דגלי ולר' יוסי נמי קס"ד השתא דתנא ניקף וה"ה למקיף אלא בגלגול דהכל הוא דפליגי:

אלא לת"ק דמי קנים נמי לא יהיב ליה אלא מאי יהיב ליה - מאי מחייבין אותו דדייקינן ממילתיה:

יהב ליה אגר נטירא - דבר מועט שהיה צריך ליתן לשומר בכל שנה כשהיא בקמותיה:

דתנא קמא סבר - דמי רביעית יהיב ליה אם גדרה מקיף אבל דמי הראשונות לא יהיב ליה שכבר יצא מהם זכאי בבית דין שהיו שם ימים רבים ולא הועילו לו ואם גדרה ניקף לרביעית לא יהיב ליה מידי כדפיר' שכבר יצא ידי בית דין מהם ולר' יוסי לא שנא גדרה ניקף ולא שנא מקיף מגלגלין עליו את הכל בכולן דמי קנים:

ואיבעית אימא מקיף וניקף איכא בינייהו - דתנא קמא אית ליה דרבי יוסי היכא דגדרה ניקף אבל רבי יוסי לית ליה דתנא קמא בגדר מקיף תנא קמא סבר לא שנא ניקף ולא שנא מקיף כי גדר לרביעית מחייבין אותו דהא תנא קמא במקיף איירי ודייקינן ממילתיה הא רביעית מחייבין אותו וכל שכן כשגדרה ניקף דגלי דעתיה::

ור' יוסי סבר - דוקא גדרה ניקף דגלי דעתיה אבל גדרה מקיף לא:

דף ה.

רוניא אקפיה רבינא - ד' שדות היו לרבינא סביבות ארבעה מצריו של רוניא וגדרן:

הב לי כמה דגדרי - כרב הונא אליבא דר' יוסי דאמר הכל לפי מה שגדר דהכי קי"ל כדמוכח לקמן:

יומא חד הוה גדר - רוניא היה גודר תמרים מדקל שבשדהו:

קיבורא דאהיני - אשכול של תמרים משל רוניא ובפניו:

רמא ביה קלא - געה בו רוניא באריסיה דרבינא:

א"ל - רבינא גלית אדעתיך שחביבין הדקלין עליך וניחא לך בשמירתן:

לא יהא אלא עיזי בעלמא מי לא בעית כו' - כלומר אפי' אינך ירא מן הגנבים צריך אתה לשמרן מן העזים:

ולאו גברא בעית לאכלויי - להזעיק ולגעור בהן וירעם מתרגמי' אכלי (תהלים יח) וכן כל לשון הכרזה בתרגום יהונתן:

פייסיה במה דאיפייס - טוב לך להתפייס באגר נטירא הואילו ונתרצה לכך:
הגה"ה ואי לא דאיננא לך כר' יוסי כו' מכלל דהכי הלכתא - וכן פסק ר"ח. תמ"ש:
ארבעה לצלא וד' לצללא - אני שמעתי צלא רצען עני וצללא רצען עשיר וכך אמר לו ארבע ככרות צריכין לרצען עני למאכלות ביתו ליום כמו שצריכין לעשיר וזה עני הוא וצריך לו השדה לפרנסה וכשם שאתה אומר לו הסתלק מעלי בדינא דבר מצרא משום ועשית הישר והטוב כך אני אומר לך עשה ישר וטוב לעני זה ואל תסלקהו ויש לגמגם דהעור קרוי צלא ולא הרצען כדאמרי' בעלמא (נדרים נו:) מאי דרגש ערסא דצלא ואומר אני רוניא רצען היה ונותן עורות לעבדנין לעשות מהן מנעלין למוכרן בשוק וכך אמר לו רב ספרא לרבינא העני זה שכרו מועט שהוא צריך ליתן שכר הרבה לעבדנין דאמרי אינשי ארבעה זוזי לצורך מקח העור וארבעה זוזי לשכר העבדנין והיינו צללא לפיכך עשה ישר וטוב ותהי לו שדה זו לפרנסת ביתו ול"נ ד' לצלא ד' ככרות צריך לעבדן עני וד' לצללא כמו כן ד' לצורך עבדן עשיר ומשל הוא כנגד רוניא שהיה לו שדה אחת בתוך שדות של רבינא כדאמר לעיל דרבינא אקפיה מארבע רוחותיו ועכשיו קנה לו שדה אצל מצר רבינא ומפסיק שדה רבינא בין שדותיו וא"ל רב ספרא לרבינא שיעשה הישר והטוב להניח לרוניא אותה דעכשיו יהיה לו שנים שכמו שצריך שמירה לשני שדות [צריך] ג"כ לאחד ומכמה דברים יציאת האחד מרובה כיציאת שנים ונמצא רוניא משתכר:
מתני' מחייבין אותו לבנות עד ד' אמות - דבהכי סגי להיזק ראיה:
בחזקת שנתן - אם אמר האחד לאחר שבנאו אני עשיתיו משלי שלא רצה זה לסייעני ותובעו חצי היציאה וזה אומר נתתי חלקי נאמן:
עד שיביא התובע - עדים שתבעו ולא נתן לו דכיון דחובה עליו לסייעו ומשפט זה לכל גלוי לא היה בונה משלו אלא היה צועק עליו בב"ד:
סמך לו כותל אחר - לאחר שבנאו האחד למעלה מד' אמות הרבה ולא רצה האחר לסייעו בהגבהתו סמך השני כותל אחר כנגד כותל זה כדי לסכך ולתת עליו תקרה מכותל לכותל אע"פ שלא נתן עליו עדיין התקרה:
מגלגלין עליו את הכל - דגלי דעתיה דניחא ליה בהגבהה דהיאך:
בחזקת שלא נתן - אם בא הראשון ותבעו לדין לאחר שסמך את כותלו לכותל ראשון ואומר לו תן לי חלקך במה שהגבהתי וזה אומר נתתי חלקי אינו נאמן אלא בעדים שאין משפט זה גלוי לכל ועד שיחייבוהו בית דין אינו עשוי ליתן:
גמ' הקובע זמן לחבירו - במלוה שהלוהו:

דף ה:

אילימא דא"ל פרעתיך בזמני - כשהשלמת את גובה ארבע אמות:
פשיטא - דנאמן שהרי זו טענת מנה לי בידך והלה אומר אין לך בידי כלום:
אלא לאו דאמר ליה פרעתיך בתוך זמני - קודם שהשלמת לארבע אמות:
ת"ש - מסיפא בחזקת שלא נתן כו':
אילימא דא"ל פרעתיך בזמני - כשגמרתי את כותלי וידעתי כמה נתחייבתי לסייע בהגבהתך:
מי יימר דמחייבו לי רבנן - הילכך אפילו אמר פרעתיך בזמני לא מהימן:
ואפילו מיתמי - אם מת הלוה בתוך זמנו גובה חובו מן היתומים בלא שבועה ולא חיישינן דילמא פרעיה:
מה לי לשקר - אי בעי אמר ליה פרעתיך בזמני הילכך כי א"ל נמי פרעתיך בתוך זמני נאמן בשבועה:

דף ו.

או דילמא - כיון דמוחזק לן דאין אדם פורע בתוך זמנו לא אמרינן במקום דאיכא חזקה דמרעיה לדבוריה מה לי לשקר ולי‌המנוהו:
אמר לו הין - ובפני עדים:
אין לך בידי - מפרש ואזיל מאי היא:
לא היו דברים מעולם - הלכך חייב לשלם שהרי יש עדים שהודה לו בפניהם וכיון דאמר לא לויתי מודה הוא שלא פרע שכל מי שאינו לוה אינו פורע הלכך כאומר לא פרעתי דמי דאילו אמר פרעתי נאמן אפילו לוה בפני עדים דקי"ל בשבועות (דף מא:) המלוה את חבירו בעדים אין צריך לפורעו בעדים:
סמך לפלגא - שלא היה כותל חדש ארוך ככותל הראשון אלא בחציו או בגובהו לא הגיע לגובהו של ראשון:
סמך לכולה - חייב ליתן לו חלקו בכותל הראשון כאילו סמך כותל שני כנגד כל הראשון דכיון דהתחיל סופו לגמור ויתן תקרה ותנן אע"פ שלא נתן עליו את התקרה נותן מיד:
תוס' - ויעשה עליות ע"ג תקרה ויצטרך לו כותל שהגביה חבירו. ע"כ:
ומודה רב הונא בקרנא ולופתא - בחיבור שבקרן זוית. לופתא חיבור הרי שהיה סוף ביתו של ראובן דבוק לכותל זה שבין שתי חצרות ולאחר זמן נמלך ראובן זה וחיבר בנין

מועט בקרן זוית של סוף ביתו ובליטת הבנין משוכה כנגד מקצת אורך הכותל המבדיל בין החצרות מודה רב הונא דלמאי דלא סמך לא סמך שאין בנין כזה עשוי לימשך:

ומודה רב נחמן באפריזא ובאקבועי כשורי - לענין גובה דקאמר רב נחמן דלמאי דלא סמך לא סמך מודה הוא שאם עשה בכותל שסמך מקום הנחת ראשי קורות עלייה על פני כולה סופו להגביהו עוד כשיעור גובה עלייה וניחא ליה בגובה דכותל ראשון ונותן חלק בכל גובהו:

אפריזא - עץ ארוך ועב שנותן על פני כל אורך הכותל להניח עליו ראשי קורות ומגין עליהם שלא ירקבו מחמת ליחלוח הכותל ובלשון משנה קרוי מלטיסין ומי שאין לו עץ עב עושה חורים בכותל ונותן נסרים קטנים למעלה ולמטה ולצדדין ומניח בתוכו ראשי קורות והיינו אקבעתא דכשורי:

בי כוי לא הוי חזקה - שמעון שהגביה כותל החולק בחצר למעלה מד' אמות ועשה בו חלונות לצד ראובן להנחת ראשי קורות כמו שפירשתי לא הויא חזקה לגבי ראובן לאמר אני סייעתיך להגביהו שאלולי שסייעתיך לא היית עושה לי הנחת קורות שאם אבא לסמוך לו כותל אחר לאחר זמן שאתן עליה תקרה ואף על גב דמתנח ביה הימלטי הם נסרים עבים שנותנים בצדי החורים להגין על ראשי הקורות ולא מצי למימר ראובן אי לאו דסייעי בהדך לא טרחית כל האי טירחא:

דא"ל שמעון דכי מפייסת לי לא תתרע אשיתאי - אמרתי בלבי שמא תמלך לסמוך לי כותל אחר ולתת תקרה ותפייסני בממון במה שהגבהתי לא אצטרך לקלקל כותלי לנקוב בו חורים להנחת ראשי קורותיך:

תוס' - אחזיק להורדי. כל חזקות הללו דשמעתין אינן חזקות שלש שנים דלא שייך שלש שנים אלא גבי חזקת קרקע שמחזיק בשדה חבירו ואומר לקחתיו ממך אבל הכא בחזקת תשמישין בעלמא מיירי שמשתמש בשל חבירו ובשעה אחת משתמש בפניו ושותק הויא חזקה כדמוכח לקמן דאמרי' ואי חבריה בטינא לאלתר הויא חזקה וטעמא משום דאמרינן לא שביק איניש לאישתמושי בתוך שלו תשמיש של קביעות בלא רשותו וכיון דמשתמש זה לפניו ושותק י"ל דנטל רשות ממנו או נתן לו ממון ומכר לו תשמיש זה והני מילי דהויא חזקה כגון שטוען הוא מכר לי או נתן לי במתנה אבל אם טען נשתמשתי בפניו ושתק אינה חזקה כדתנן לקמן בחזקת הבתים (דף מא.) כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה כיצד אמר לו מה אתה עושה בתוך שלי והוא א"ל שלא אמר לי אדם דבר מעולם אינה חזקה כו' ובכל חזקות מיירי לא שנא חזקת שלש שנים ל"ש חזקת יום אחד כי הני. ע"כ:

אחזיק להורדי - להניח ראשי רהיטים דקים על כותל חבירו:
לא אחזיק לכשורי - להניח עלי קורות כבדות תחת אלו:
הכי גרסינן אחזיק לנטפי אחזיק לשפכי אחזיק לשפכי לא אחזיק לנטפי - היתה לו חזקה בחצר חבירו שיטפטף גגו מי גשמים לתוכו על פני כל אורך גגו בלא מרזב:
אחזיק לשפכי - אם רצה עושה מרזב ויקלח כל מי הגג במקום אחד דהא עדיפא ליה לבעל החצר:
א"ד אמר רב נחמן כו' - אבל לצריפא דאורבני לא. גג של צריף שרדי"ל בלע"ז שמכסין אותו בענפי ערבה והיינו אורבני ומתוך שהטיפין סמוכין מאד אין בעל החצר יכול להשתמש תחתיהם:

דף ו:

בירה גדולה - בית ארוך מאד וחלוק מתוכו להרבה חדרים קטנות והשכיר לזה אחד מהן הרי זה משתמש בכתליה בחורי הכתלים על פני ארכה מבחוץ עד ד' אמות אף שלא כנגד ביתו ובזיזים היוצאים מכתלים:
ובעובי הכותל - בראשו כגון אם השכיר לו בה עלייה:
אבל בתרבץ אפדני לא - דרך בוני בירה חשובה להניח לה כנגד פתח הטרקלין החשוב שבה כעין גינה קטנה לאויר ועולין בה דשאים ויפה המראה לעינים ושם אין רשות לזה לתלות בכתלים כלום שאינו עשוי ליכנס לתוכו:
אבל רחבה שאחורי הבתים - כל היקף שאחורי הבתים קרוי רחבה ושלפני הבתים קרוי חצר אין הרחבה מושכרת לו להשתמש:
לא הויא חזקה - אם סמכה על כותל חבירו ולא מיחה בתוך שלשים [יום] לא הויא חזקה לטעון ולומר פייסתיך במעות עד עולם דכל תלתין יומין לא קפיד איניש ולא מחי סבור חברי זה צריך לצל ולימים מועטים יטלנו משם:
ואי סוכה דמצוה היא לבתר ז' הויא חזקה - דכיון דשבקוה עלה יותר מן הצורך הוה ליה למחויי:
תוס' - ומדלא מיחה איכא למימר דזה פייסו במעות עד עולם שכן היה דרכם לקבוע סוכתן לצורך כל השנים והלכך מיד לאחר ז' הויא חזקה דלא דמי לסוכה דמטללתא דלא הוי חזקה עד תלתין יומין דההיא לצל בעלמא הוא דעבדה אבל סוכה זו לצורך כל ימות החג שבכל שנה עשאה. ע"כ:
זה שלא כנגד זה - זה סותם גגו לצד צפון וזה לצד דרום:

ומעדיף - מושך המעקה יותר מחצי הגג כדי שיהיה במקצת כנגד סתימתו של זה ומתוך כך לא יראה בהדיא לגגו של חבירו:

פשיטא - דהאי פלגא והאי פלגא:

לא צריכא דקדים חד ועביד דידיה - מעקה לחצי גגו קודם שבא לב"ד ואח"כ תבע את חבירו לעשות בשלו מהו דתימא הואיל והתחיל לעשות יגמור המעקה בגגו וזה יתן לו חצי הוצאה:

תוס' - דאי לא קדים אלא בא לב"ד על עסק המעקה ולא זה רוצה לעשות בגגו פשיטא דב"ד עושה פשרה ביניהם לעשות כל אחד חצי מעקה או האחד יעשה כולו וחבירו יחזיר לו שכר הורעת אשיותא אבל השתא דקדים יכול לטעון אידך אילו לא קדמת אותי הייתי עושה כולו בגגי אבל לחצאין לא עבידנא דטריחא לי לחזור אחר פועלין בשביל דבר מועט. ע"כ:

אוזינקא - יציאה:

לא תתרע אשיתאי - מכובד הבנין שמכבידין על חומה טיט ממהרת לקלקל למעלה:

גבוה ארבע אמות - משום היזק ראיה:

אבל בין גג לגג - לא צריך כדאמרינן בשמעתין קמייתא חצר קביעא תשמישיה וגג לא קביעא תשמישיה ולא ידענא בהי עדנא דסלקת דאיצטנע ממך:

אין זקוק לו - בין גג לגג לארבע אמות גובה:

אם נתפס כגנב - שאם יכנס לפנים מן המחיצה לשם גניבה נכנס:

מצי משתמיט ליה - ולומר חפץ נפל מידי על גגך ונכנסתי אצלך ליטול:

היתה חצירו למעלה מגגו של חבירו - שהיה קרקע החצר גבוה מקרקע הבית:

אין זקוק לו - בעל החצר לעשות לו מחיצה בין חצר לגג דכיון דגג לא קביע תשמישיה נוח ליזהר משכיניו שלא יראוהו:

זו למעלה מזו - קרקעית האחד גבוה מחבירתה:

זה בונה מכנגדו ועולה - התחתון בונה משלו מלמטה עד שמגיע לגובה קרקעיתו של חבירו ואחר כך מתחיל זה לסייעו ונותן חלקו מכנגדו ומעלה ולא יהא עליון נפסד בשפלות קרקעיתו של תחתון:

דהוו דיירי חד עילאי וחד תתאי - כשחלקו האחין נטל זה בית וזה עלייה:

איתבר תתאי - נטבעו הכתלים התחתונים בארץ עד ששפלה תקרת העלייה ואין התחתון יכול ליכנס בתוכו אלא אם כן שוחה:

תא ונבנייה - בוא ונסתור את כל הבית ונבננו:

דף ז.

איבנייה אנא - משלי:
אמר ליה - עליון לית לי דוכתא דדיירנא ביה:
לא קא מתדר לי - איני יכול לדור בביתי מפני עלייתך:
שוף אכריסך - שחה קומתך עד כריסך:
כשורי - קורות העלייה:
אבל אתנו אהדדי - כשחלקו אם תשפל עלייה יסתרוהו הבית ויבנוהו:
עד כמה - תשפיל העלייה ויכוף את העליון לסתור ולבנות:
כאותה ששנינו - בהמוכר פירות המקבל עליו מחבירו לבנות לו בית עושה רומו כחצי ארכו וחצי רחבו כבנין ההיכל שהיה ארכו ארבעים ורחבו עשרים וגבהו שלשים:
איסוריתא - חבילות קנים ארוכין:
והדר - מחזיר עצמו לכל צדדין:
סכרנא לך הכא - אסתום לך חלונותיך באבנים וטיט ואפתח לך למעלה מכותלי בגובה כתליך חלונות אחרים שיאירו בביתך:
קמרעת לאשיתאי - כשתפתח בה חלונות תנוע החומה מחמת המכה:
סתרנא לך - הכותל מראש גובהו עד שיגיע למקום החלונות שאעשה לך:
לא קיימא - שאין טיט החדש נדבק יפה בטיט הישן שיבש כבר:
דאע"ג דקא משתמש בה בציבי ותיבני - ואין הוא עצמו דר בתוכו מצי א"ל לא מצינא דאטרח להוציא העצים והתבן:
אספלידא - טרקלין יפה:
תרביצא - גינה שבצד הטרקלין שהיתה מאירה לתוכו:
בדנפשאי אנא בנינא - בשלי אני בונה ואתה אין לך עלי חזקת אורה של שלש שנים דהשתא הוא דפלגינוהו:
ד' אמות לעבודת הכרם - שהיו חורשין אותה בשוורים:
דעלו אהדדי - שנתן בעל הכרם לבעל השדה לבן דמים של עילוי הכרם הילכך כרם בעי למשקל עם עבודתו:
בשופטני עסקינן - וכי שוטה היה שנטל גינה חלקה כנגד בית בנוי ולא נטל עילוי דמים:
והשתא אידרונא - חדר אפל ואני על מנת אספלידא נתתי עילוי דמים:
שמא בעלמא - אם אספלידא שמא ואע"פ שאינו כשאר אספלידא לא בטיל שמו:
בית כור - לפי חשבון סאתים כחצר המשכן:

דף ז:

נהרדעי לטעמייהו - רב חמא דמן נהרדעא הוא דלא ס"ל הא דאידור בה כדדרו אבהתי ולשם כך חילקנו אזיל לטעמייהו דנהרדעי דאמר שמואל דהוא מנהרדעא:

האחין שחלקו - ונטל זה שדה לצפון וזה לדרום והיה אביו רגיל להיות לו ליכנס דרך זו לתוך זו אין יכול לומר דרך לי עליך:

ולא חלונות - לערער על סתימת אורו:

ולא סולמות - אם נטל זה בית וחצר וזה נטל עלייה אין לו לקבוע סולם בחצירו של זה לעלות לעלייתו:

ולא אמת המים - להביאה מן הנהר דרך שדהו של זה לתוך שלו:

תברא - שובר שהוא פרוע לאביהם:

ומרעי ליה - לשובר שהן עדי שקר:

מתני' כופין אותו - את בן החצר שאינו רוצה לסייע את בני החצר לבנות להן בית שער להיות שומר הפתח יושב שם בצל ומרחיק את בני רשות הרבים מלהציץ בחצר:

ודלת - לשער החצר לנועלו:

לא כל החצרות ראויות לבית שער - בגמ' מפרש איזו היא הראויה:

ויהא כאנשי העיר - לשאת עמהם בעול:

גמ' ולא אישתעי בהדיה - לפי שמפסיק בעניים הצועקין ואין קולם נשמע:

מגואי - לחצר גריעותא הוא לפי שדלת החצר נעול והעני צועק ובית שער שבפנים מפסיק הקול:

מבראי - אינו מפסיק בפניו שהרי נכנס לתוכו וכשאין לו דלת עסקינן:

פותחת דידיה מאבראי - העני פותחה ונכנס פותחת שירוד"ר בלע"ז והוא של עץ ותמיד המפתח לתוכו:

שאינה סמוכה - שמשוכה להלן מרשות הרבים:

כשהם גובים - לחומת העיר:

קבע בה מסמרות - הזהר לדון כן ולא תזוז ממנה:

קירוב בתים - בית הקרוב לחומה צריך לחומת העיר יותר מן הרחוק:

רמא דשורא אדרבנן - הטיל יציאת חומת העיר על החכמים כמו על שאר בני אדם:

חול - שהוא מועט ממעשיהם של צדיקים:

מגין על הים - והוא לו לחומה כדכתיב אשר שמתי חול גבול לים (ירמיהו ח):

דף ח.

אלו תלמידי חכמים - אלמא אין צריכין חומה:
[זו] **כנסת ישראל** - כולם שוין לענין חומה וגודרים עצמן מלטמע בעובדי כוכבים:
שאתה מחבב עמים - שאתה מצהיב להם פניך להשליטן על בניך:
כל קדושיו - של ישראל בידך [הם] לשומרן:
בלשון ארמי נאמר - יתנו תרגום של ישנו כמו ושננתם ותנינון (דברים ו):
אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים:
עתה אקבצם - בקרוב אקבצם:
ויחלו מעט וגו' - ואף [אם] מועטין הן השונין בעמים יחלו ממשא מלך ושרים יהיו בטלים מלשאת משא מלך ושרים. יחלו כמו לא יחל דברו (במדבר ל':ג'):
מנדה בלו והלך - דריוש צוה את פחת עבר הנהר על אנשי כנסת הגדולה:
מנת המלך - מגבת מסים שהן מטילין תמיד על בני המדינה:
ארנונא - עישורי תבואות ובהמות מדי שנה בשנה:
כריא חדתא - יציאת כריית באר מים חיים לשתות:
לא מידויל - לא ימצאו בו מים והפסדתם חנם ויתמי לאו בני מחילה נינהו דליחלו:
לאגלי גפא - לשערי חומות העיר להציב בהן דלתות. אגלי דלתות כמו טרוקו גלי ברכות (דף כח.) גפא סתימה כמו מצא אחר הגפה באלו מציאות (ב"מ דף כה:):
לכריא פתיא - חפירת בור לשתות מים ועל שם הכלי המונח שם בבור תמיד לשתות בו עוברי דרכים קורהו פתיא:
אפילו מרבנן - שהכל צריכין למים:
דלא נפקי באכלוזא - שאין הן עצמם יוצאין בהכרזה לחפור אלא שוכרים פועלים:
ככלב וכעורב - שחס הקב"ה עליהם (שבת קנה:) שנאמר יודע צדיק דין דלים (משלי כ"ט:ז') לפי שהכלב מזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשת ימים וגבי עורב כתיב לבני עורב אשר יקראו (תהילים קמ"ז:ט') לפי שהעורב אכזרי על בניו והקב"ה מזמין להן יתושין מתוך צואתם ואוכלין:
דמי כלילא - עטרה למלך קיסר:
אתו - עמי הארץ לקמיה דרבי:
דליוה לפלגא - מחל המלך דמי החצי וסילקה מעליהן:
שדיוה אכובס - הטילוה פחתי המלך על הכובס:
החמרת והגמלת - שיירא של חמרים ושל גמלים:
הרי אלו בסקילה - כדין שאר יחידים:

יתובי מתא - בשלשים יום וגבי עיר הנדחת כתיב יושבי העיר (דברים יג):
ולכל מילי - ומקמי הכי לא יהיב מידי עם בני העיר:
שלשים יום לתמחוי - כיון ששהה שם שלשים יום גובין הימנו [גבאי] תמחוי מאכל לעניים:
לקופה - לצדקה:
לכסות - עניי העיר:
לקבורה - לקבור עניי העיר שהיא יציאה יתירא:
לשורא - לתיקון החומה:
לפרשא - פרש שהולך סביבות העיר לשומרו ולידע מה היא צריכה:
לטרזינא - שומר כלי זיין של בני העיר ויושב בבית אצל השער:

דף ח:

שבי כולהו איתנהו ביה - שהוא ביד העכו"ם לעשות בו כל חפצו אם למות [אם לחרב] אם לרעב:
מפני שהוא כדיני ממונות - לעיין ולתת לכל אחד כפי טפלים התלויין בו:
שגבויה וחלוקה שוה - בכל יום מדי יום ביום כדקתני לקמיה לפיכך אין גבויו בשנים שלא יצטרכו לטרוח ולבקש את השלישי לחלק:
לעשות קופה תמחוי - לחלק לעניי עולם אם ירבו עליהן:
להתנות על המדות - להגדיל סאת העיר או להקטין:
ועל השערים - שער חטין והיין שלא ימכרנה שנה זו יותר מכך וכך דמים:
להסיע על קיצתם - לקנוס את העובר על קיצת דבריהם להסיעם מדת דין תורה:
הא הימוני מהימן - יחיד להיות גזבר:
שני אחים - לגבי המנותא כחד דמו:
מאי שררותיה - דקופה דקאמרת עלה לפי שאין עושין שררה על הצבור כו':
אפילו בע"ש - שיש פתחון פה לבעה"ב לומר טרוד אני:
ופקדתי וגו' - אלמא אסור למשכן:
אמיד - עשיר:
גבאי צדקה - המשכילים אל דל מהו צריך:
מלמדי תינוקות - מצדיקי רבים הן שמלמדין ומחנכין אותן בדרך טובה:
שבקתיה להמנותיך - שהיית רגיל ללמדם באמונה וללמד ולישב על גבם תמיד:
דעתאי להתם - לתינוקות:

ורבנן מאי - תלמידי חכמים העוסקים בתורה תמיד מאי כתיב בהו:
לפרוש זה מזה - מפני החשד שלא יאמרו זה הגובה יחידי דעתו לגנוב:
אבל זה פורש לחנות וזה לשער - זה לגבות מיושבי השער וזה לגבות מיושבי החנות ובלבד שיראו שניהן כאחד:
לא יתנם לתוך כיסו - שלא יאמרו מעות של צדקה הוא גונב:
פורטין - פרוטות שגבו לוקחין דינרי כסף לפי שהפרוטות של נחושת מחלידות:
ואין פורטין לעצמם - פן יחשדום שפורטין בזול:
אין מונין אותם שנים שנים - פן יאמרו שנים הוא נוטל ואינו מונה אלא אחד:
אציפי דבי כנישתא - מחצלות של בית הכנסת משום דמזבני להו ממעות הקופה:

דף ט.

ואתני - מתנה עם הצבור לחלקם לכל הבא:
דכל דאתי - לתת מעות לקופה:
עניינא - תנאי:
למשכיה - עור הבהמה:
לאו כל כמיניהו דמתנו - אלא בפניו:
אין מחשבין - לומר היכן נתתם מעות שגביתם:
שאין ראיה לדבר - דלא בגבאי צדקה כתיב אלא בגיזברי הקדש הנותנים לבם לעושי המלאכה שהפועלים מרובין למלאכות הרבה לגודרין ולחוצבי האבן לכתפים ולחמרים ולקנות עצים ואבני מחצב וא"א לעמוד על החשבון כדאמרינן בעלמא (שבועות דף מה.) בעל הבית טרוד בפועליו הוא ואינשי:
יצור וימנה - הכסף שהוא מוסר בידו ואע"פ שאינו בא עמו לחשבון לאחר מכאן יצור וימנה שנאמר ויצורו וימנו וגו' והדר ונתנו את הכסף המתוכן המנוי על ידי עושי המלאכה וגו':
בודקין למזונות - אם בא עני ואמר פרנסוני בודקין שלא יהיה רמאי:
ואין בודקין לכסות - בא ערום ואמר כסוני לוקחין כסות מיד:
פרוש - דרוש וחקור תחלה:
לכשיראה לך - שאינו רמאי:
מכר בפונדיון - ככר הלקוח בפונדיון כשלוקחין ארבע סאין חטין בסלע ומגיע לפונדיון חצי קב שהסלע מ"ח פונדיונין וארבע סאין מ"ח חצאי קבין והחנוני שהוא טוחן ואופה ומוכר בשוק משתכר מחצה הרי שנותן ככר של רובע הקב בפונדיון:

לן - בלילה:
פרנסת לינה - צרכי לינה:
בי סדיא - כר לתת מראשותיו:
אין נזקקין לו - לתת מעות מן הקופה אחרי שלמד לחזר על הפתחים דיו בכך:
ולא אזדקיק ליה - אפי' לפרנסה:
מעשה הצדקה - טורח המעשים את חבריהם מדלא כתיב והיתה הצדקה שלום:
זכה - למזל טוב:
עניים מרודים - זו ממשלת רומי שצועקת תמיד הבו הבו שאנו צריכין:
מרודים - קונפליינ"ט בלע"ז כמו אריד בשיחי (תהלים נה):
עולא משגש ארחתיה דאימיה - לרב ששת קרו ליה הכי עולל המשגש דרכי אמו שגרם להטותה מדרך שאר נשים כדלקמן:

דף ט:

משגש - לשון מהומה ושגעון:
קליפה - מייל"א בלע"ז:
וכבגד עדים כל צדקותינו - כלומר אף כל צדקותינו נמאסו מחמת רשעינו כבגד מאוס שהאדם מסירו מעליו:
עדים - כדמתרגמינן ויסר ואעדי וכן מעדה בגד ביום קרה (משלי כ"ה:כ') מ"מ מקיש צדקה לבגד צדקת הצדיקים לבגד הגון:
בימי ספורו - בשבעת ימים שבין טהרת הצפרים להבאת קרבנותיו בשלמא בימי חלוטו איתקש למת לטמא אף באהל:
הואיל ומטמא בגדים - דהא ביום השביעי כתיב וכבס בגדיו:
טומאה בחבורין - כגון בגדי לבושו הרי הן כמוהו אבל שאר בגדים הנוגע בהן וכן אם יגע באדם לא מטמא תדע שהרי המסיט נבילה כתיב ביה והנושא את נבלתה יכבס בגדיו (ויקרא י"א:מ') ולא אשכחן דלהוי אב הטומאה לטמא אדם ושאר בגדים:
שכבת זרע מטמא בגדים - וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וגו':
בהדיא כתיב ביה כו' - ה"ה נמי דהוה מצי למיפרך דהא טומאת בגדים לא דמיא לבגדים דבימי ספורו דהא בגדים דהכא לאו בגדי לבוש שרץ הן וטומאת מגע הוא אלא דעדיפא מיניה קא מותיב ליה:
או לרבות הנוגע - דהכי תניא במסכת נדה (דף מג:) מנין לרבות הנוגע בשכבת זרע ת"ל או איש:

הוה קמהדר ליה - רב אחדבוי לרב ששת בבדיחותא לפי שהיה רב ששת נכשל בתשובותיו:
אשתתק רב אחדבוי - נעשה אלם:
אתיא אימיה - דרב ששת:
צווחה קמיה - שיתפלל עליו:
להני חדיי - הדדים הללו חדיי תרגום של חזה:
דמצית מינייהו - שינקת מהן:
ודאתאן עלה - ואחרי שבא לידינו שאלה זו לקובעה בגמ' מנלן דמטמא אדם:
נאמר כיבוס בגדים בימי ספורו - והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו וגו' ונאמר כיבוס בגדים למעלה ביום טהרת הצפרים כשיוצא מטומאת החלט וכבס המטהר את בגדיו:
אף וחימה - שני לגיונות קשים הם ליפרע מן החוטאים:
אע"פ ששוחד בחיק - שהוא עושה צדקה בסתר:
חימה עזה - עדיין היא בתוקפה ורבי אלעזר סבר דהאי שוחד בחיק אריא קאי ושוחד בחיק יכפה חימה עזה:
ותפק לרעב נפשך - הוא פיוס דברי נחומים:
ימצא צדקה - משמע יבא לידי עניות וימצא בני אדם שיעשו לו צדקה:
ויהיו מוכשלים לפניך - את אנשי ענתות היה מקלל שהיו מבקשין נפשו:

דף י.

ימצא חיים - וכתיב גבי חכמה כי מוצאי מצא חיים:
בעלי אגדה - מתוך שהן דרשנין ומושכין את הלב הכל מכבדין אותם:
לבעל הדין - רשע או עובד כוכבים:
להנצל אנו בהן כו' - שהצדקה מצלת מגיהנם כדאמרי' לקמן בשמעתין:
שמזונותיו של אדם - שכר שיתפרנס ממנו:
חסרונותיו - הפסד שעתיד להפסיד:
זכה - למזל טוב יתן אותו חסרון לעניים:
חזא [להו] **בחלמא** - במוצאי יה"כ:
דבעו מחסר שבע מאה דינרין - באותה שנה:
שקיל צדקה מינייהו - כל השנה היה כופן בדברים וגובה מהן צדקה:
פש גבייהו - ערב ראש השנה שיבסר דינרי שלא נתנו לצדקה משבע מאה דינרי:
לא תדחלו - למיפסד יותר:

אמאי לא אמרת לן - מתחלה שכך חלמת והיינו נותנין כולן:
השתא כן - אם נפלתי:
איחייב מאן דסני לן - כאדם שתולה קללתו בחבירו:
מחללי שבת ועובדי עבודת כוכבים - בסקילה ואמר מר (כתובות דף ל:) מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו דדמי לסקילה דתנן (סנהדרין דף מה.) בית הסקילה היה גבוה שתי קומות וכו':
פרקליטין - מליצי יושר [של מלאכי השרת]:
כי אספתי את שלומי מאת העם הזה - ומהו השלום את החסד ואת הרחמים שהיו רגילין לעשות:
מפעפעו - מרככו:
הגוף סובלו - [כל הגוף] מלא רוח:
ואני בצדק - בתחלה ואח"כ אחזה פניך בתפלה:
אשבעה בהקיץ תמונתך - בשכר הקיצה אשבע תמונתך:
מלוה ה' חונן דל - החונן דלים נעשה מלוה להקב"ה וכתיב ועבד לוה לאיש מלוה (משלי כב):
ואיזו היא צדקה המצלת מדינה של גיהנם - כלומר איזה מן המקראות הללו מדבר מדין של גיהנם אותו שכתוב לא יועיל הון ביום עברה:

דף י:

נותנה ואינו יודע למי נותנה - כדמסיים בסיפיה יתננה בכיס של גבאי צדקה:
דרב עוקבא ור' אבא במס' כתובות (דף סז:) מר עוקבא הוה שדי לענייא דשבבותיה כל יומא ארבעה זוזי בצינורא דדשא הרי שהעני אינו יודע ממי נוטלה והוא יודע למי נותנה ור' אבא הוה צייר בסודריה ושדי לאחוריה וממציא נפשיה לביני עניי והעני נוטלה ויודע ממי נוטלה ואינו יודע למי נותנה:
לדבר מצוה - לפני תשמיש:
אמר לו בכי תשא - אם באת לשאת ראשם בהגבהה קח מהם כופר לצדקה:
כנגד זקניו כבוד - אותם שחולקין להם כבוד בעולם הזה מחמת חכמת זקנתם:
עליונים למטה - אותם שהם עליונים כאן מחמת עושרן ראיתי שם שהם למטה:
ותחתונים למעלה - ראיתי עניים שהם בינינו שפלים שם ראיתים חשובים:
ואנן - בעלי תורה היאך אתינן היאך יש חשיבותינו:
כי היכי - דאיתינן הכא חשובים ונכבדים הכי איתינן התם:

הרוגי מלכות ותו לא - כלומר הך מלתא לחודא הוא דהוי בהו שנהרגו על קידוש השם ותו לא הוה בהו:

הרוגי לוד - לוליינוס ופפוס אחים שהרגם (טורנוסרופוס) הרשע בלודקיא כדאמרינן במסכת תענית (דף יח:) על ידי גזירה שנגזרה על ישראל להשמיד על שנמצאת בת מלך הרוגה וחשדו את ישראל עליה ועמדו האחי' הללו ואמרו מה לכם על ישראל אנו הרגנוה:

ה"ז צדיק גמור - על דבר זה ומחשבה זו:

כאן בישראל וכאן בעובד כוכבים - ישראל דעתן לשמים בין יחיה בין לא יחיה אינו מהרהר אחר מדת הדין אבל עכו"ם אינו נותן אלא ע"מ כן ואם לאו מתחרט:

יום עברה היום ההוא - ביום הדין משתעי בנבואת צפניה:

המודעי - מהר המודעי היה:

ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' וגו' - נבוזראדן קאמר ליה לירמיה כשהיה מגלה את ישראל לבבל:

ביבש קצירה תשברנה - כשתכלה זכות שבידן וייבש לחלוחית מעשה צדקה שלהן אז ישברו:

דף יא.

דלא סיימוה קמיה - דר' אמי דלעניי עובדי כוכבים חלקן רבא והנך דאמרן לעיל (דף ח.) דשדרה נמי איפרא הורמיז למצוה רבה משום שלום מלכות נמי קבלינהו ולא אפשר ליה לחלקן לעניי עובדי כוכבים דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים אבל במעות המתחלקות לעניים אין גניבת דעת דאינהו נמי ידעי שישראל רגילים לפרנס עניי עובדי כוכבים כדאמרי' במס' גיטין (דף סא.) מפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום:

אתה אמרת כו' - מתורתך למדנו לפיכך נברא אדם יחידי לומר לך כל המקיים נפש אחת [מישראל] כאילו קיים העולם מלא וכתיב (בראשית ד) קול דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו אף כשאתה מקיים דמי אחיך עמך מעלה עליך חייו וחיי זרעיותיו שמדה טובה מרובה ממדת פורענות:

מונבז המלך - בנה של הילני המלכה מזרע החשמונאים:

כשאמת מארץ תצמח - אף משמים נשקף הצדק לשלם גמול:

נשקף - מביט כמו נשקפה ותייבב (שופטים ה) כלומר זכות הצדקה מביט ומסתכל למטה:

מכון כסאך - גניזתן תחת מכון הכסא:
(**במקום**) [**דבר**] **שעושה פירות** - והקרן קיים לעוה"ב והפירות אוכל בחייו שנאמר כי פרי מעלליהם יאכלו:
אוצרות נפשות - שנאמר ולוקח נפשות חכם בהאי קרא:
מתני' טרקלין ומורן - מיני פלטין:
בית השלחין - מתוך שיש לו מעיין ובידו להשקותו תדיר אם אין בו ט' קבין זורעין בו שאר זרעים לפיכך אפילו בפחות מכאן יש בו דין חלוקה:
אפילו בפחות מכאן יחלוקו - משום דבעי למיתני ובכתבי הקדש אע"פ ששניהם רוצים לא יחלוקו תני רישא:
כתבי הקדש - כ"ד ספרים והיו רגילים לכותבן בגליון כס"ת שלנו לפיכך גנאי הדבר לחתכן:
גמ' חוץ משל פתחים - חצר של שניהם שני בתים פתוחין לתוכה ולפני הפתח ארבע אמות צורך הבית הן לפרק משאו מעל חמורו וחוץ מאותן ד' אמות צריך שיהא ארבע אמות לשאר תשמישין:
חצר מתחלקת לפתחי' - היתה לו חצר ובה שני בתים ואחד מהן פתוחין לו שני פתחים לחצר ולבית השני אין פתוח לחצר אלא פתח אחד וחולק נכסיו על פיו ונותן האחד לראובן בנו והשני לשמעון וחצר לא חילק אם באו לחלוק את החצר זה שיש לו שני פתחים נוטל שני חלקים בחצר ואחיו נוטל חלק אחד:
נותן לכל פתח ד' אמות - ברוחב החצר להלן מן הפתח כנגד הרוחב כפי רוחב הפתח:
נוטל שמונה אמות - דהיינו כנגד רוחב הפתח וארבע אמות ברוחב החצר להלן מן הפתח:
האי פירא דסופלי - מי שיש לו חפירה בחצר שנותנין בה גרעיני תמרים למאכל בהמה יש לו ארבע אמות בחצר לכל סביבותיה:
דלא מייחד ליה פיתחא - שלא היה לו פתח אצל חפירה אלא דרך פתח ביתו שהוא יוצא ונכנס בו היה לו דרך לצאת לחצר ולילך אחר החפירה שלפני סוף ביתו ומשתמש:

דף יא:

אבל מייחד ליה פיתחא - שהיה לו פתח לסוף ביתו אצל החפירה ודרך אותו פתח היה רגיל להשליך הגרעינין וליטלן אין לו בחצר בשביל החפירה אלא ד' אמות שלפני אותו פתח:
אכסדרה - שיש לו מן הפתח לחצר:

אין לו ד' אמות - בחלוקת החצר:
טעמא מאי - אמור רבנן שיש לפתח בית ד' אמות בחצר:
משום פירוק משאו - שיפרק שם משאו מעל חמורו לפי שסתם בית אינו פנוי מכלים ואי אפשר להכניס חמור עם משאו בבית לפרק לשם:
הכא - באכסדרה כיון (דאית) לה דפנות אפשר דמעייל לגאו ומפרק:
אכסדרה דבי רב - דפנות סביב לה אלא שמוקפות חלונות:
אכסדרה רומייתא - מוקפות דפנות נמוכות שאין מגיעות לתקרה:
בית שער - בית קטן שלפני פתח טרקלין וקורין לו פורק"א בלע"ז:
מרפסת - אלוי"ר והרבה פתחי עלייה פתוחין לו וכולן עולין דרך סולם אחד שקורין דגרי"ד:
אין להן אלא ארבע אמות - בין כולן אצל רגלי הסולם:
לול של תרנגולין - בית קטן שמגדלין בו תרנגולין ויש לו פתח לחצר:
יש לו ד' אמות - בחצר או לא:
מטפס ועולה - התרנגול מטפס וטורח ועולה דרך ראש הכותל לתוך הלול:
בית חציו מקורה כו' - ופתוח לחצר יש לו ד' אמות בחצר או לא:
לא מבעיא קירויו מלגיו - והחצי שאינו מקורה לצד החצר דאין לו ארבע אמות בחצר דהא אפשר דמעייל חמור במשאו ומפרק שם שאין דרך לתת כלים בחצר שאינו מקורה:
אלא אפי' קירויו לצד החוץ - וגילוייו לצד פנים נמי אין לו ד' אמות דהא אפשר דמעייל חמור עד הגילוי ומפרק:
למבוי אחר - כגון בית שבין שני מבואות:
בני מבוי מעכבין - אבני מבוי אחר שאינו רגיל אצלם:
אכסניא - חיל של מלך המוטל על בני העיר לתת להן אכסניא בבתיהם:
לפי בני אדם - הדרים בבית:
מתחלקת לפי פתחים - לזבל שדות לפי שדרך הפתחים השליכו שם עד שנעשית אשפה:
שבקש לסתום כנגד פתחו - להקיף מחיצה סביבות ד"א שיש לו במבוי כנגד פתחו:
שמרבה עליהם הדרך - שההולך מראשו עד צד סופו צריך להקיף סביב המחיצה:
חמש חצרות הפתוחות למבוי - זו אצל זו לארכו וסתם מבואות סתומין הן בסופן ואחד מקצותיו פתוח לר"ה:
כולם משתמשות במבוי עם החיצונה - כנגדה שהרי לכולם יש דרך במבוי לצאת דרך ראשו לרה"ר וכל שיש לו דרך יש לו תשמיש שאינו מעכב דרך המבוי:

והחיצונה משתמשת לעצמה - כנגדה ברוחב המבוי אבל לא כנגד חברותי' שאין לה עליהן דרך:
משתמש' לעצמה - לבדה וקשיא לרב הונא דאמר כולן מעכבין ואפי' החצונים מעכבין על הפנימיים:
היה סתום - שהיה לו מקודם פתח פתוח לו וסתמו ולאחר זמן נמלך לפותחו:
כולם משתמשין במבוי - בכל המבוי ואפי' חיצון על הפנימי:
שלא פרץ פצימיו - כשנסתם פתחו לא סלק מזוזתו ומשקוף ומפתן דגלי דעתיה דלא סיילק נפשיה וסופו לפותחו לאחר זמן:

דף יב.

בית סתום - שהיה לו פתח לחצר וסתמו:
יש לו ד' אמות - בחלוקת החצר אם באו לחלוק כאילו הוא פתוח:
אינו מטמא סביביו - אלא כנגד הפתח אם מת בתוכו:
פרץ את פצימיו - הרי הוא כקבר וחכמים טימאו את סביבות הקבר ד' אמות כדי שלא יקרבו עושי טהרות עד הקבר ויאהילו ולאו אדעתייהו:
לעיר אחרת: לדרך עיר אחרת:
ובקשו בני העיר - שהמבואות בה לסותמן מאחריהם:
בני אותה העיר - האחרת מעכבין עליהן שכבר הוחזקו לקצר דרכן דרך אותן המבואות:
בני רה"ר מעכבין עליהן - משום דכי דחקו בני רה"ר מסתלקי לתוך המבואות:
הני מילי - תוך ד' אמות של ראש המבוי הסמוכות לרה"ר מעכבין מלהעמיד דלתות לשם:
כרה"ר דמו - לענין ספק טומאה ברה"ר:
ולא היא - שאפי' רצו להעמידם לפנים מד' אמות מעכבין עליהן:
בי רדו יומא - בית חרישת יום אחד לזה וכן לזה לא תחרוש מתרגמינן לא תרדי (דברים כב):
ה"ג - בי רדו יומא מאי אי יומא זרעא תרי יומא כרבא לא הוי ואי יומא כרבא יומא דזרעא לא הוי אי בעית אימא יומא דזרעא באתרא דכריב ותני ואי בעית אימא ביומא דכרבא ובאהדורי:
אי יומא דזרעא - בשעת הזרע הוא נוח לחרוש שכבר נחרשת בשעת הניר:
תרי יומי כרבא לא הוי - כלומר בשעת הניר היאך ישכור שוורים אין בו כדי מלאכת ב' ימים ויש בו יותר מכדי מלאכת יום אחד:

ואי ביומא כרבא - של שעת הניר קאמרת לא הוי יומא דזרעא והיאך ישכור שוורים בשעת הזרע:
אי בעית אימא יומא דזרעא - ודקא קשיא לך תרי יומי כרבא לא הוי באתרא דכרבי ותנו בשעת הניר איכא ביומא דזרעא תרי יומי כרבא:
ואי בעית אימא יומא כרבא ודקאמרת לא הוי יומא דזרעא בהדורי עסקינן שארץ קשה ויש בה מעלות ומורדות ויש טורח בשעת הזרע כשעת הניר:
לישנא אחרינא איפכא גרסינן ואי בעית אימא יומא דכרבא ודקשי' לך יומא דזרעא לא הוי באתרא דכריב ותני בשעת הזרע אחת קודם לזריעה ואחת לאחר הזריעה לכסות הזרעי' ואי בעית אימא יומא זרעא ודקאמר' תרי יומי כרבא לא הוי בהדורי עסקינן שיש טורח גדול בשעת הניר ויומא זרעא הוי תרי יומי כרבא ולשון זה הגון:
דוולא - אם יש להן בור שממנו משקין שדה:
בי דלו יומא - עד שיהא בו כדי להשקות שדה כדי פעולת יום לזה וכדי פעולת יום לזה משום שכר פועל:
פרדיסא - כרם:
ג' קבין - לכל אחד לפי חשבון סאתים כחצר המשכן:
אין אלו אלא דברי נביאות - בלא טעם:
אוציתא - כל י"ב גפנים קרי אוציא:
דרפיק - עודר:
ניטלה נבואה כו' - משום דאמר ליה לעיל אין אלו אלא דברי נביאות שקרא דברי חכמים נבואה נקט לה להא מילתא:
אטו חכם לאו נביא הוא - וכי אין חכם ראוי להיות נביא דקאמר מר ניטלה מן הנביאים וניתנה לחכמים מכלל דמעיקרא לא היתה נבואה לחכמים:
הכי קאמר אע"פ שניטלה מן הנביאים - שאינם חכמים מן חכמים לא ניטלה ונביאים יש להן לבב חכמה:
תדע - שלא ניטלה מן חכמים:

דף יב:

משמיה דרבי עקיבא כוותיה - וליכא למימר בני חד מזלא נינהו שהרי ר"ע חכם ממנו הרבה:

ולאו טעמא קאמר - במילתיה וכיון דאמר טעמא אין זה כסומא שמכוון לירד בארובה במקרה בעלמא אלא סברת הלב היא הבאה לו בנבואה וזכה להסכים להלכה למשה מסיני:

בריסתקא - שוק רשות הרבים:

דמליך - השתא במתא מחסיא שעתיד להיות ראש הישיבה עכשיו:

טביומי חתים - כשחותם באיגרת חותם שמו טביומי:

קיימא לי שעתא - מזל:

שדרו זוגא דרבנן לגביה - דמר בר רב אשי:

לאימלוכי ביה - ליטול עצה ורשות להמליך את רב אחא:

פתח ותנא - דרשה ונעשה ראש הישיבה:

כל המריעין לו כו' - כלומר הואיל ונדחה השעה לא ימליכוני עוד:

איש נבוב - כשהוא חלול בלא כרס מלאה:

ילבב - כמה לבבות שאינו מסכים לדעת שלמה:

ינובב בתולות - לב אטום כבתולות עושה נבוב וחלול:

פשיטא חלק בכור וחלק פשוט - שני חלקין שהבכור נוטל אחד משום בכורה ואחד משום פשיטות יהבינן ליה אחד מצרא זו אצל זו שהרי שניהן חלקו הן והרי הן כחלק אחד:

יבם מאי - המייבם את אשת אחיו דקם תחתיו לנחלה ונוטל שני חלקים מאי מי מצו אמרי ליה הואיל ומכח אחרינא קאתי לא יהבי להו ניהליה אחד מצרא זו אצל זו אי לאו מעליתא גבן בדמי:

הבכור אשר תלד - ביבם קמשתעי דמצוה בגדול לייבם אשר תלד פרט לאיילונית והכי מדרש קרא יבמה יבא עליה וגו' והיה הבכור איזה מן היבמין יבא עליה הבכור אשר תלד וכגון שהיבמה בת וולדות היא פרט לאיילונית:

דזבן ארעא אמצרא דבי נשא - קנה קרקע אצל שדה אביו:

כי מטא למיפלג - עם אחיו בנכסי אביו:

על מדת סדום - זה נהנה וזה לא חסר:

אמרו אחי מעלינן ליה עילואי - לנו היא משובחת כקרקעותיו של בר מריון שהיו מעולות ומסתברא הא דרב יוסף בשדה בעל שיכולין לומר פעמים שזו מתברכת משאר השדות:

תרי ארעתא אתרי נגרי - אם בית השלחין היא ויש לשני אחין לחלוק שתי שדות לכל אחת יש לה יאור להשקות ממנו וזה קנה שדה אצל האחד מהן ורוצה שיתן אחיו זו הסמוכה לשלו:

כגון זו כופין - דהא לקרקע השניה גם היא יש לה יאור להשקות ממנו:

האי מדויל והאי לא מדויל - דרך היאורים לייבש כשנהר (שם) נמשכין ממנו מתמעט לפעמים שזה יבש וזה אינו יבש ואומר לו טול חלקך בשתיהם דלאו מדת סדום היא או תן לנו עילוי בדמי:

תרתי - ארעתא יש להם לחלוק על חד נגרא ואחד מהן קנה קרקעו אצל האחת:

כופין על מדת סדום - דכיון דאחד נגרא נינהו שתיהן שוות:

ניחא לי לאפושי אריסי - טוב לי שיהא לך שתי שדות אחת מכאן ואחת מכאן ואחת לי באמצע כדי שתרבה לך אריסין ותהא שדה שלי משתמרת יפה:

דף יג.

חד גיסא ניגרא וחד גיסא נהרא - שדה של שני אחים שיש נהר על פני מזרח ונגר על פני צפונה:

פלגי ליה בקרנא זול - לפי שהנהר טוב מן הנגר והסמוך למים טוב מן הרחוק ואם תחלקנה מן הצפון נמצא (מן) כל הנהר לאחד והשני אין לו אלא נגר בצפונו ופעמים שהוא יבש ואם תחלקנה מן המזרח למערב יהיה לאחד הנהר על פני מזרחו ונגר על פני צפונו ולשני אין לו אלא נהר במזרחו לפיכך יחלקום לשמונה חלקים שיהא לשניהם בשוה סמוך לנהר ולנגר וכאשר ירחק מזה ירחק מזה כזה:

אית דינא דגוד או אגוד - זה שרוצה לחלוק אומר לזה שאינו רוצה לחלוק או קוץ לי דמים וקנה לך חלקי או אני אקוץ דמים ואתן לך בחלקך שאי אפשי בשותפותך:

לית דינא - שזה יכול לומר לא שלך אקנה ולא שלי אמכור אלא שותפין נהיה בה:

עבד או בהמה טמאה - שאי אפשר לחלקן כיצד יעשו להכי נקט בכור ופשוט דטריחא מילתא להיות שותפין בה:

וחזרו בית הלל להורות כו' - טעמא דמפני תיקון העולם הא לאו משום פריה ורביה לא כייפינן ליה ולא מצי עבד למימר ליה אקוץ בדמים ואתן לך בחלקך:

ה"ג שאני הכא דאגוד איכא גוד ליכא - העבד יכול לקנות אבל אינו אומר קנה חלקי שאין דמים לבן חורין שאין עבד עברי נמכר אלא לשש:

דף יג:

קח לך עבדים - שיחממו אותו ורחוץ בו ולא מצי עני למימר ליה קנה חלקי:
הכא נמי גוד איכא אגוד ליכא - שאין העני אומר לו אף אני אקנה חלקך שאין לו במה לקנות לפיכך אין יכול לכופו:
ושמו עליו - כל דבר שיש בו שיעור שאם תחלקנו עדיין יהא עליו שמו הראשון:
מעלין אותו בדמים - היינו גוד או אגוד:
טול אתה שיעור ואני פחות - כגון חצר שאין בה שמנה אמות ואמר זה חלוק וטול לך ד' אמות ואני המותר:
וגוד או אגוד נמי - שלא רצה למחול כלום אלא קנה חלקי או אקנה חלקך:
הא דרב יהודה - דאמר גוד או אגוד משמיה דרביה קבלה:
בכרך אחד - כל ספריהן עשויין בגליון ואם יביאהו לב"ד לחלקו בזיון הוא:
אבל בשתי כריכות - כגון תורה בכרך אחד ונביאים בכרך אחד:
חולקין - קס"ד דאפילו אין שניהם רוצים וע"כ אין דמיהן שוין ואי לית דינא דגוד או אגוד היאך הוא כופיהו זה יאמר אני לא אתן לך עודף הדמים וגם לא אתן לך היפה שאקבל ממך דמים ולא גרסי' תרוייהו צריכין להאי:
בששניהם רוצים - הא דשמואל אשניהם רוצים דמתניתין קאי דקתני לא יחלוקו ואמר שמואל בשתי כריכות אם שניהם רוצים יחלוקו:
פילכא ונוולא - לטוות ולארוג ל"א ביסתרקי תכשיטי ספסלים שקורין טפי"ד:
לית דינא דגוד או אגוד - לכופו לתת דמי העודפים ביפה ולא למכור חלקו:
לאו גוד או אגוד הוא - אי לא אמר ליה או קח שתיהם או אקח שתיהם דכל אחת אין בה כדי לאחד:
אבל בב' כריכות חולקין - וקס"ד בע"כ של אחד מהן אלמא כי אמר ליה שקול חדא וגוד דמי היתירים או אגוד כייפינן ליה:
כל אחד ואחד בפני עצמו - כל ספר וספר של נביאים ושל כתובים צריך להיות כרך לעצמו:
בבייתוס שמנה נביאים - כל ספרי נביאים שמנה הן:
ה"ג וכן בין כל נביא ונביא ובנביא של שנים עשר שלש שיטין ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה אם נזדמן לו סיום הספר מלמטה בסוף הדף מתחיל ספרו האחר בראש הדף ואינו צריך להניח ריוח חלק ביניהם:
כדי לגול עמוד - מניח קלף חלק לגלול על גבי עמוד של עץ שהספר נגלל עליו:

וסופו כדי לגול היקף - בסופו מניח חלק גדול כדי לגול בו כל הקיפו שאין עושה שני עמודים לגוללו לאמצעו כמו שאנו עושין לספר תורה אלא גוללו מתחלתו לסופו וכורך החלק על כל ההיקף:

דף יד.

ואם בא לחתוך חותך מאי קאמר - מאי למימרא הכל מודים דאם כל אחד ואחד בפני עצמו טפי עדיף:

הכי קאמר - ומתחיל מלמעלה ולא יניח חלק שהרי אם בא לחתוך חותך ונמצא זה ראש הכרך וגנאי הוא לו להיות דף זה משונה מחבירו על חנם:

כדי לגול - קס"ד חד שיעורא יהיב ליה לתחילתו וסופו:

לספריהן - לספרי תורה:

לא ארכו יותר על הקיפו - צריך לצמצם הכתב לפי עובי הקלפי' לכשיגמור יהא חוט המקיף את עוביו כמדת ארכו:

שיעור ספר תורה בכמה - ארכו מיבעיא להו:

בגויל - שהוא עב והקיפו גדול צריך ששה טפחים זו היא מדה להיות נגמר בששה טפחים היקף בכתב בינוני:

ולא איתרמי ליה - ארכו כהקיפו:

איתרמי ליה - ארכו כהקיפו:

דילמא תורה צוה לנו משה מורשה כתב - ארבע מאות פעמים אבל ארבע מאה ספרים אין פנאי לאדם אחד לכתוב:

שתים כנגד שתים - שתי גפנים כנגד שתים וא' יוצא זנב בכך קרוי כרם לגבי לחזור עליו מעורכי המלחמה במסכת סוטה (דף מג:):

באמה בת ששה טפחים - ר"מ לטעמיה דאמר (סוכה ה:) כל האמות היו בינוניות:

לארכו של ארון - זו אצל זו:

אוכלות - תופסות כך לשון המשנה (מדות פ"ג מ"א) אוכל בדרום אמה אחת גבי יסוד המזבח ואף בלשון מקרא כי יוכלו אתיקים מהנה בספר יחזקאל (מב):

צא מהם טפח - לעובי הכתלים שהרי מבחוץ נמדד אמתי' וחצי ארכו:

ס"ת - שכתב משה כמו שנאמר ויכתוב משה את (התורה) וגו' (דברים ל"א:ט'):

שבהן ס"ת מונח - ארכו לרחבו של ארון:

אין [מיעוט אחר מיעוט] - אך ורק שני מיעוטין הן:

פירנסת ארון לארכו - כלומר מלאת כל חללו לארכו ופירשת צרכי מדתו:

ששה טפחים - במדת רחבו:
כדי שלא יהא ס"ת כו' - כלומר לא היה צריך להיות רחבו כל כך אלא בשביל ס"ת המונח אורכו לרוחב הארון שלא יהא נכנס ויוצא בדוחק:
ר"י אומר - מדת הארון באמה של ה' טפחים היתה רבי יהודה לטעמיה דקאמר אמת כלים באמה בת חמשה:
מונחות לארכו של ארון - מוטלות על רוחבן ולא על חודן:
אצבע לכותל זה - שהטפח ארבע אצבעות ולמאן דגריס אצבע ומחצה באצבע קטנה קאמר שהטפח ד' בגודל וחמש באצבע ושש בקטנה:
שבו עמודים עומדים - ב' עמודי כסף כמין עמודי ספר תורה שוכבים לארכו והלוחות ביניהן שנאמר עמודיו עשה כסף:
מונח שם בצדו - של ארון:
ועליו ס"ת מונח - ולקמיה פריך מעיקרא היכי הוה מונח:

דף יד:

שברי לוחות שמונחין - תחת הלוחות:
יש בו רוחב טפח - וזה שהקיפו ששה נמצא עובי רוחבו שני טפחים:
רווחא דביני וביני - אויר שבין עמוד לעמוד:
ובתרי פושכי היכי יתיב - דקתני נשתיירו שם ב' טפחים ששם ס"ת מונח:
ספר עזרה - ספר שכתב משה ובו קורין בעזרה פרשת המלך בהקהל וכהן גדול ביה"כ:
לתחלתו הוא נגלל - אין לו אלא עמוד אחד ונגלל מתחלתו לסופו:
דכריך ביה פורתא - שאינו גוללו כולו ומניח בו מקצת וכורכו לעצמו ומניח אותו הכרך על הספר מלמעלה:
וכרכיה לעיל - וכורכו למעלה על ההיקף:
דמנח ליה מצד - אצל הכותל ולא בין שני הלוחות:
היכא הוי קיימי - כיון דמצריך טפח מכאן וטפח מכאן ברוחב הארון שלא יהא ס"ת יוצא ונכנס בדוחק העמודים היכא מנחי הלא ימעטו את החלל:
שם שם - תרי זימני כתיבי ללוחות ולשברי לוחות:
אשר שברת - קרא יתירה הוא למסמכיה לושמתם לדרשה:
יישר כוחך - ללמדך שהוא מן הדברים שעשה משה רבינו ע"ה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום:

שנתנבאו באותו הפרק - בימי אותם המלכים עוזיה יותם אחז יחזקיה בארבעה נביאים הללו כתיב כן חוץ ממיכה שלא היה בימי עוזיהו אבל היה בימי יותם אחז יחזקיה:
חגי זכריה ומלאכי סופם של נביאים - שהן היו בבית שני בשנת שתים לדריוש האחרון:
ישעיה קדים לירמיה ויחזקאל - שהרי ישעיה בימי עוזיה וירמיה בימי יאשיה ובניו נתנבא בירושלים ויחזקאל בגולה בימי צדקיה:
רות תהלים איוב כו' - רות קדמה בימי שפוט השופטים תהלים דוד אמרן והוא קדם לאיוב כמ"ד בימי מלכת שבא היה ואחר כך שלשה ספרי שלמה:
משלי קהלת - שניהם ספרי חכמה:
שיר השירים - נראה בעיני שאמרו לעת זקנתו:
קינות - ירמיה אמרן שהיה אחר שלמה:
דניאל - אחר ירמיה בימי נבוכד נצר בגולה:
אסתר - אחריו בימי אחשורוש:
עזרא - אחריו בימי דריוש השני שעמד אחר אחשורוש:
למ"ד איוב בימי משה היה - לקמן:
רות נמי פורענותא היא - רעב וגלות ומיתת אלימלך ובניו:
דאית ליה אחרית - סוף הפורענות נהפך לאחרית ותקוה שיצא דוד משם:
ופרשת בלעם - נבואתו ומשליו אף על פי שאינן צורכי משה ותורתו וסדר מעשיו:
ושמונה פסוקים - מן וימת משה עד סוף הספר:
שמואל כתב ספרו וספר שופטים - שכולם קדמו לו ועמד וכתב ספרן ומה שעלתה לישראל בימיהם וכן רות שהיתה בימי השופטים:
על ידי עשרה זקנים - כתב בו דברים שאמרו זקנים הללו שהיו לפניו ויש שהיו בימיו כגון אסף והימן וידותון מן הלוים המשוררים:
על ידי אדם הראשון - כגון גלמי ראו עיניך ולי מה יקרו רעיך (תהילים קל"ט:י"ז) אדם הראשון אמרן:
על ידי מלכי צדק - נאם ה' לאדוני [שב לימיני] וכל המזמור (שם קי):
ועל ידי אברהם - כדאמרינן לקמן איתן האזרחי זה אברהם:
ועל ידי משה - תפלה למשה (שם צ) וכל אחד עשר מזמורים כסדרן:
ועל ידי הימן - משכיל להימן:
ועל ידי ידותון - למנצח לידותון:

דף טו.

חזקיה וסיעתו - בני דורו שהאריכו ימים אחריו:
כתבו ישעיה - שהרגו מנשה ולא כתב ספרו שלא היו הנביאים כותבים ספריהן אלא לפני מותן:
משלי קהלת - דכתיב בספר משלי (כד) אשר העתיקו אנשי חזקיה וגו' ועל שחזקיה גרם להן לעסוק בתורה כדאמרינן בחלק (סנהדרין דף צד:) נעץ חרב על פתח בית המדרש כו' נקרא הדבר על שמו:
אנשי כנסת הגדולה - חגי זכריה ומלאכי זרובבל ומרדכי וחבריהם:
כתבו יחזקאל - שנתנבא בגולה ואיני יודע למה לא כתבו יחזקאל בעצמו אם לא מפני שלא נתנה נבואה ליכתב בחוצה לארץ וכתבום אלו לאחר שבאו לארץ וכן ספר דניאל שהיה בגולה וכן מגילת אסתר ושנים עשר מתוך שהיו נבואותיהם קטנות לא כתבום הנביאים עצמם איש איש ספרו ובאו חגי זכריה ומלאכי וראו שרוח הקדש מסתלקת שהיו הם נביאים אחרונים ועמדו וכתבו נבואותיהם וצרפו נבואות קטנות עמם ועשאום ספר גדול שלא יאבדו מחמת קטנם:
עד לו - עד שייחס עצמו:
מסייע לי' כו' עד שייחס עצמו - שכתב דברי הימים עד שייחס בו את עצמו:
ומאן אסקיה - מי סיימו:
תניא כמאן דאמר - כל הך דקתני לעיל יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה אתיא כי הא תנא דלקמיה דאמר נמי יהושע כתבן:
דתניא - פלוגתא דתנאי בהאי וימת שם משה כו':
כמו שנאמר להלן כו' - אכולה מילתא קאי דקאמר הקב"ה אומר ומשה כותב כמה שמצינו שהנביאים כותבים מפי רבם:
יחיד קורא אותן - כלומר אין מפסיקין בהן:
לימא ר"י היא - דאמר לא כתבם משה לפיכך נשתנו משאר התורה ודלא כר"ש:
הואיל ואישתנו - לכתוב בדמע אישתנו:
ואימא יעקב כו' - לא גרסינן לה:
ל"א גרסינן [למתניתא] דלעיל במניינא דעשרה זקנים דקא חשיב אברהם ואיתן האזרחי ולא קא חשיב אסף דקסבר משלשה בני קרח הוא:
והא אמר רב כו' - גבי ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי וגו' (מלכים א ד) איתמר וכן הך דהימן זה משה אהימן דההוא קרא איתמר דכתיב ביה והימן וכלכל וגו':

תרי הימן הוו - משכיל להימן האזרחי הימן אחרינא הוה:
ששנותיו כעץ - איוב שהאריך ימים רבים:
משל היה - ללמוד ממנו תשובות למקטרגים על מדת הדין ושאין אדם נתפס על צערו:
איש היה - אלמא הוה:
אלא מעתה ולרש אין כל וכו' - וסיפיה דקרא ותהי לו לבת:
מי הוה - משום דכתיב ותהי:

דף טו:

אימא כמשעה שנכנסו כו' - מאתים ועשר דכתיב (איוב מ"ב:י') ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה אף שנותיו הוכפלו דכתיב ויחי איוב אחר זאת מאה וארבעים שנה למדנו שהיה בן שבעים כשבאו יסורין עליו הרי מאתים ועשר ולעולם מעולי גולה היה:
נתנבאו לאומות העולם - אלמא נכרי היה:
אליהוא - על כרחך מדייחסיה קרא בשמו [ושם אביו] ושם משפחתו ישראל הוה ואית דאמרי ממשפחת רם היה היינו אברהם:
שכולו הבל - הטובים שבהן לא היו כלום כדאמרינן לקמן שהנשפט היה לו פתחון פה לשפוט את שופטו ומוכיחו:
בימי מלכות שבא היה - ובא גדוד מכשדים עליו:
וחכ"א בימי מלכות כשדים - בימי נבוכדנצר היה ובא גם משבא גדוד עליו:
וכולהו הני תנאי כו' - מסקנא דתירוצא הוא דתריץ לעיל תנאי היא ההוא מתניתא דלעיל ס"ל עובד כוכבים הוה והני תנאי דהך מתניתא כולהו סבירא להו דישראל הוה בר מיש אומרים דאמרי בימי יעקב הוה:
והא אמר מר - בפ"ק דברכות (דף ז.):
ונפלינו - ונבדלנו בלכתך עמנו מכל האומות:
ונחזה בך - לשון זימה [הוא זה] להסתכל בנשים שעובדי כוכבים אומרים לישראל שובי לתורתנו ותזני עמנו:
ששופט את שופטיו - שהיו השופטין עצמן מקולקלים והיה פתחון פה לנשפט להוכיח את מוכיחו שאם אמר לו השופט טול קיסם מבין עיניך הסתלק ופרוש מעבירה קטנה שבידך יכול זה לומר טול קורה מבין עיניך פרוש מעבירה חמורה שבידך:
סבאך - יינך כמו אל תהי בסבאי יין (משלי כ"ג:כ'):
מהול - מעורב וכן כל לשון הוללות שבתורה לשון ערבוב:
קום התהלך - היינו דקאמר ומהתהלך בה מאותו שאמרת לו התהלך בארץ אני בא:

ה"ג מנהג עולם נותן חצי פרוטה לחנוני - מי שיש לו מלאכה מועטת לעשות אומר לפועל חצי פרוטה אני נותן לך ונלך אצל חנוני ונקנה בפרוטה ככר או ביצים ונחלוק ואיוב ויתרה לחצי השני משלו ונותן לו כל הפרוטה שהיה רע בעיניו לדקדק בדבר קל שאינו ממון:

והאתונות רועות [וגו'] - ע"י הבקר דריש ליה לקרא שאוכלת חזיז מתלם המענה שהזרע צומח בשעתו:

דף טז.

מעין העולם הבא - כדכתיב (ירמיהו ל"א:ח') הרה ויולדת יחדו הריון ולידה ביום אחד הכי דרשינן ליה במסכת שבת (דף ל:):

הכי גרסינן במתניתא תנא יורד ומתעה ועולה ומרגיז נוטל רשות ונוטל נשמה. [וה"פ] יורד למטה ומתעה את הבריות לחטוא ועולה למעלה ומרגיז את חמת המלך בהשטנותו נוטל ממנו רשות להרוג את החוטא מכיון שנתנו רשות דכתיב ותסיתני בו:

צערו של שטן - שהוזקק לשמור את נפש איוב שלא תצא:

אלמא בדידיה קיימא - ליטול את הנפש והזהירו שלא ליטלה:

בעבור הרעימה - שתתרעם על שהיא עקרה ותתפלל:

להפוך קערה על פיה - לעקור כל כבוד שחירף וגידף:

לפטור את כל העולם כולו - מדינו של הקב"ה לומר שאנוסין הן ע"י הקב"ה שברא יצה"ר והכי קאמר על דעתך כי לא ארשע אם היית חפץ לא הייתי רשע:

בראת שור בפרסות סדוקות וחמור בפרסות קלוטות - את זה טהרת ואת זה טמאת הכל בא על ידך אתה בראת בו סימני הטומאה:

בראת צדיקים - ע"י יצר טוב:

בראת רשעים - על ידי יצר הרע לפיכך אין ניצול מידך כי מי יעכב אנוסין הן החוטאין:

ברא לו תורה - הן תבלין שהיא מבטלת את הרהורי עבירה כדאמר בעלמא (קדושין דף ל:) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח כו' הלכך לאו אנוסין נינהו שהרי יכולין להציל עצמן:

ברכת אובד - שהיה סבור שהיה אובד את שדהו:

שדי שמיה עלווה - אומר שהיא קרובתו או מדבר בה להשיאנה:

חברותא כלפי שמיא - מדבר לפני השכינה כאדם המתווכח לחבירו בא ונשקול מי חייב לחבירו:

מן הסערה - לשון שיער כדקתני הרבה נימין בראתי באדם:

מטשטשות את הארץ - עושות את הארץ כטיט:

דף טז:

דרקון - נחש:
מכישה - נושכה:
ומתרפה - לשון רפיון:
שאין אדם נתפס - להתחייב על שהוא מדבר קשה מחמת צער ויסורין דקאמר לא בדעת ידבר לא אמר לא ברשע ידבר אלא לא בדעת:
כלילי הוו להו - כתרים ובכל כתר שלשה פרצופים ואיש את שמו מחוקק על פרצופו וכשבאין יסורין על אחד מהן פרצופו משתנה וכן אילני:
דכמשי - פלטי"א:
או חברא כחברי דאיוב - אם אין לו לאדם אוהבים נוח לו שימות:
לרוב על פני האדמה ובנות יולדו וגו':
רביה באה לעולם - כשנולדה בת לפי שממהרת להיות לו זרע:
הוכפלו ביופי - ואין לך כפל טוב ממנו:
שדומה ליום - ברה כחמה:
כקציעה - מין בושם הוא:
קרנא דקרש - מין חיה וקרניה משחירין כמו צבע:
כורכמא דרישקא - כרכום של גן הגדל בגינה:
במיניה - שהוא מעולה ממין שאר בשמים:
איצטגנינות - חוזה בכוכבים:
משכימים לפתחו - ליטול עצה ממנו:
אידלי יומא - הוגבה שמש כשהחמה זורחת:
אידלי קצירא - מיקל החולי:
עדשין אין להן פה - כמו שיש לפולין ולשאר מיני קטנית כמין סדק:
אבל אין לו פה - שהוא יושב ודומם:
לנחומי בביעי - אין להם פה אבל אינם מגלגלים כגלגל:
ושט את הבכורה - וביזה את העבודה שהיתה בבכורות שט תרגום של בזיון מדוע הקילתני (שמואל ב י"ט:מ"ד) תרגום יונתן אשטתני:

דף יז.

בכל מכל כל - באברהם כתיב (בראשית כ"ד:א') וה' ברך את אברהם בכל ביצחק כתיב (שם כז) ואוכל מכל ביעקב כתיב (שם לג) וכי יש לי כל כלומר לא חסרו שום טובה:

חלל בקרבי - יצרי הרע מת בקרבי:

צעריה קא מדכר - על לבו ממש הוא מתרעם ואומר שמת בקרבו מרוב צרות:

שלא שלט בהן מלאך המות - אלא מתו בנשיקה על פי שכינה:

בכל מכל כל - לא חסרו שום כבוד ומצינו כבוד זה במשה ואהרן שנאמר בהן על פי ה' ואם אלו מתו ע"י מלאך [המות] נמצא שחסרו כבוד:

כדאמרן - שמתו ע"פ שכינה ואין ראויה רמה לשלוט במי שנשוק משכינה שהרי אין הרמה באה אלא מטפה מרה המטפטפת מסכינו של מלאך המות דאמר מר (ע"ז דף כ:) ממנה מת ממנה מסריח ממנה פניו מוריקות:

ישכון לבטח עליו - הכי דריש ישכון לבטח בנימין על סמיכות ידידות השכינה:

בעטיו של נחש - בעצתו של נחש כלומר לא היו ראוין למות אלא שנגזרה גזירת מיתה על כל תולדותיו של אדם הראשון בעצתו של נחש בעטיו תרגום של עצתו כדכתיב (דניאל ו) אתייעטו כל וגו' וכן התיב עטא וטעם (שם ב):

ואחיותיהם - בבני ישי כתיב:

בור שיח ומערה - מפורשים בבבא קמא בפרק שור שנגח את הפרה (דף כ:):

בור - עגול:

שיח - ארוך וקצר:

מערה - מקורה בקירוי:

נברכת הכובסים - חופר חפירה מרובעת בעומק אמה או יותר ומי גשמים מתכנסים בה לכבס בגדיהם והיו להם שתים אחת ששורים את הבגדים יום או יומים בצואת כלבים והיא קרויה מחמצן בגמ' ואחת שמשפשפים בה והיא קרויה נדיין:

אא"כ כו' - מפני שהחפירה הסמוכה לבור מחלשת כותלי הבור ומרפה אותן:

וסד בסיד - את כותלי חפירתן:

גפת - פסולת זיתים שנתעצרו בבית הבד:

הסלעים - אבנים שהאור יוצא מהן שקורין קוליי"ש שכל אלו קשין לחומה שמוציאין הבל:

מן הכותל - כותל לבנים של טיט הבנוי על גבי קרקע ולאו בבור קאי השתא:

זרעים - קשין לכותל כדמפרש בגמ':

ומחרישה - מרפה את יסודו ונופל:
מי רגלים - ממסמסין את הלבנים שהן של טיט יבש:
ריחים - קשין לכותל שמנידין את הקרקע בגלגול חבטתו:
מן השכב - היא הריחים התחתונה:
הרכב - היא העליונה הרוכבת על זו והיא קצרה טפח מן התחתונה:
ואת התנור שלשה מן הכליא - תנור כלי חרס הוא שרוף בכבשן כשאר קדירות ופיו למעלה והבא לקובעו בארץ עושה בנין טיט ואבנים שיהיו לו לבסיס ומושיבין אותו עליו שלא יצטננו שוליו מחמת קרקע ואותו בנין עשוי בשיפוע רחב מלמטה וקצר מלמעלה כמדת התנור תחתונה קרוי כליא ועליונו קרוי שפה כלומר שפת הכליא שפתה עליונה ולפי שהבלו של תנור קשה לכותל צריך להרחיקו:

דף יז:

גמ' פתח בבור - סמוך לבורו של חבירו והדר סיים אלא אם כן הרחיק מכותל הוה ליה למיתני אלא אם כן הרחיק מבורו דאילו מכותלו כותל הבנוי על גבי קרקע הוא:
מכותל בורו שנינו - כלומר האי כותל דקתני מכותל בורו קאמר שאף הוא קרוי כותל:
וליתני מבורו של חבירו - ואנא ידענא דמכותל קאמר דאי מחלל בורו קאמר אין זה כונס לתוך שלו כלום ופעמים שהוא סותר אף כותל חבירו אם הוא רחב משלשה:
הא קא משמע לן - במאי דתניא מכותל בורו למדנו בה שהכותל בורו של ראשון מילא כל שלשה טפחים שהוזקק גם הוא להרחיק מן המיצר וממאי מדקתני שהחפירות חללו של זה אינה מופלגת מכותלו של זה אלא שלשה טפחים שהוא כונס לתוך שלו נמצא ששלשת הטפחים שכנס גם זה לתוך שלו הכותל מלאם ואשמועינן שיעור רוחב כותלי בור:
ונפקא מינה למקח וממכר - וא"ת מנלן שהכותל הראשון הוא הוי שיעור הרחקה מן המיצר והלא לא היה לחבירו בור סמוך למיצר ופליגי בה אביי ורבא ושמעינן ליה לאביי דאמר ראשון אינו צריך להרחיק תריץ הא שמעינן ליה לאביי גופיה דאוקמה כשבאו לחפור בבת אחת ששניהן הוזקקו להרחיק כל אחד ואחד שלשה טפחים:
הבא לסמוך - בורו תחילה בצד המיצר ולחבירו אין שם בור:
העשוייה לבורות - כגון בית השלחין שצריכה להשקות תדיר:
אפי' לרבנן דאמרי כו' - דשמעינן מינה אדם צריך לכנוס לתוך שלו כדי שלא יזיק את חבירו ולא אמרינן זה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו:
ליתנהו לשרשים - אלא סופן שיתפשטו עשרים וחמשה אמה ויזיקו את כותלי הבור:

מרפית לי - שהיא מרעדת ונדה מחמת המכה:
הא איתמר עלה מכותל בורו שנינו - ולמדנו בה שאף הראשון הוזקק להרחיק כדי כותל שהוא שלשה טפחים כדאמרן:
אלא לאביי קשיא - דהוא גופיה אוקים דמכותל בורו שנינו ועל כרחך לא הוזכר שם כותל אלא ללמדנו ששיעור כותל כדי הרחקת המיצר הוא אלמא אף הראשון הוזקק להרחיק:
הבא בידים - קרקע רך מתכתש מאיליו:
זה וזה מרחיק - אלמא אף על הראשון להרחיק:
ה"ג בא בידים שאני ודקארי לה מאי קארי לה בא בידים איצטריך סד"א כו'. כלומר הוא הדין אע"ג דלא בא בידים והאי דנקט בידים רבותא אשמעינן דאף על גב דבא בידים אין צריך להרחיק אלא שלשה טפחים:

דף יח.

מתונתא - דבר לח:
טירייא - איטוני"ר בלע"ז כמו דטרייא לרישיה באלו טריפות (חולין דף מה.):
חנות של נחתומין - מוכרי לחם שמסיקין שם אור תמיד:
אוצר - עלייה שאוצרין בה תבואה ושמן ויין והעשן קשה להן:
ולא רפת בקר - הריח קשה להן:
דירה שאני - חנות ורפת בקר דירתן של אדם הן ואין לנו לאסור דירתו עליו אא"כ ההיזק מוכן:
דיקא נמי - דדירה שאני:
דקתני עלה - דההיא אם היתה הרפת בקר קודמת לאוצר מותר ובכולהו שאר הרחקות דמתני' לא תנא הכי ש"מ הכא משום דדירה שאני אבל אינך אף הראשון צריך להרחיק:
אלא אם כן הרחיק ממנו ארבע אמות - כדמפרש טעמא כדי עבודת הכרם שהיו חורשים הכרם במחרישה וכן בשעת הבציר בוצרין אותם בעגלות וצריך להן מקום פנוי ארבע אמות שלא תיכנס עגלת מחרישתו בקרקע חבירו:
טעמא משום עבודת הכרם - שהוא מזיקו בידים הא לאו הכי סמיך ואע"ג שיתפשטו שרשיו ויזיקו בשדה בין לעכב המחרישה בין לחפירת הבור:
צונמא - סלע חזק שלא יתפשטו שרשיו לשם:
גדר בינתים - שאין מזיקו עוד לעבודת הכרם זה סומך אילנות לגדר מכאן וזה סומך אילנות לגדר מכאן ואי נמי אחד מהן שדה לבן אין כאן כלאים כדאמר בעירובין (דף יא.) אם גפנים מכאן מותר לזרוע כאן גבי נעץ ארבעה קונדיסין ומתח זמורה על גביהן

דדמיא לצורת הפתח קתני מיהא זה סומך ואע"ג דאזלי שרשים תחת הגדר ומתפשטין לתוך השדה:

מעמיק להן - בעל השדה קוצץ את השרשין שיצאו בשדהו בעומק שלשה טפחים:

ואי לאו צונמא - וזה נוטע שם שלא כדת מעמיק להו זה כשיזיקו הן:

עשרים וחמשה אמות - כך שיערו שהשרשין נמשכין והולכין ומקלקלין את כותלי הבור:

הוא הדין כו' - והא קמ"ל דעד כ"ה אמה אזלי שרשין ומזקי לבור:

ה"ג אי הכי אימא סיפא אם האילן קדם לא יקוץ אי לא סמיך היכי משכחת להו. דהאילן קדם ואי שלא כדין סמך אמאי לא יקוץ מה לי בור קדם דקתני קוצץ ומאי שנא אילן קדם דתנא לא יקוץ:

כדאמר רב פפא - לקמן בשמעתין:

הכא נמי בלוקח - אדם שנטע אילן בתוך שדהו ואח"כ מכר חצי שדהו לאיש אחר ובא הלוקח וחפר בור אין זה צריך לקוץ אילן שנטעו ברשותו:

את המשרה - מים ששורין בו את הפשתן:

מן הירק - של מיני מאכל כרוב ושומין וכרישין:

ואת הכרישין - כרתי פוריל"ש:

ואת החרדל מן הדבורים - שאוכלין את החרדל ומחדד את פיהם ואוכלות את דבש שלהן:

כי ליכא ירק נמי לא סמיך - והא קמ"ל דהנך קשו אהדדי:

עד שאתה אומר הרחק את חרדליך מדבורייי - שעל המזיק להרחיק עצמו הרחק אתה דבורייך מן חרדליי שאף אתה נקרא מזיק:

דף יח:

ואי לא סמיך - אינישׁ היזק למיצר חבירו אפילו בשאין שם דבר הניזוק אית ליה לר' יוסי דאלו שניהן מזיקין הן היכי משכחת ליה דליסמוך חד מינייהו ברישא הרי חבירו מעכב עליו:

בלוקח - אחר שעשה זה משרה בתוך שדהו או זרע שם חרדל מכר מחצה שדהו לאחר והלוקח זרע שם ירק או העמיד דבורים:

אמאי מרחיק - הרי ברשות עשה:

ועוד מאי טעמא דרבי יוסי - דלא פליג אלא בחרדל וטעמא משום דתרוייהו מזיקין הן וליפלוג נמי במשרה וירק:

על המזיק להרחיק את עצמו - ואף על פי שמתחלה עשה ברשות:

אי בבינתא - גרעין הזרע:
לא משכחת ליה - הדבורה לפי שהוא טמון בשרביטו:
ואי בטרפא - ואם יאכל העלה:
הדר פארי - חוזר וצומח:

דף יט.

מן המחמצן - נברכת ששורין בו את הבגדים יום או יומים בצואת כלבים עד שמחמיצין ומסריחין:
אבל מן הנדיין - נברכת שכובסין ומשפשפין בה מתוך שהמים נתזין למרחוק צריך להרחיק ד' אמות:
ה"ג או סד בסיד תנן - כלומר או ירחיק או סד:
ליערבינהו - לתרתי בבי רישא ומציעתא דהתם או סד בסיד תנן אלא מדלא ערבינהו ש"מ דברישא וסד בסיד תנן דבעינן תרוייהו הרחקה וסיד:
בא בידים אצטריך - למנקט ליה לתנא ואע"ג דה"ה ללא בא בידים:
במה טומנין - את החמין בשבת דאמור רבנן דאסור להטמין בדבר המוסיף הבל והתם מפרש טעמא גזירה שמא יטמין ברמץ:
לשונות של ארגמן - צמר צבוע ואחר כך חזרו והחליקוהו במסרק ועשוי לשונות לשונות:
וכי דרכן להטמין בהן - ואפ"ה איירי בהו רבנן:
ציפי צמר - לאחר שסרקו ונפצו במסרק:
ובמוכין - של שחקי בגדים שהסורק מוציא מבגדי הצמר בקוצים:
ואין מטלטלין אותם - שהן מוקצים למלאכת בגדים:
ה"ג אי יגיד עליו ריעו ליתנינהו לכולהו בחדא וליתני חדא מינייהו באידך ולימא כו':
ליתנינהו לכולהו. כל הנך משום הבלא בחדא או כאן או אצל שבת:
הנך משום דמשתכי לה לקדירה - שמשברין את הקדירה כך שמעתי כאן ובכל מקום שמעתיו שמעלה חלודה:
דמחממי חיים - כשנותנין בו דבר חם הוא מתחמם וגבי הטמנה מחמימי הוא אבל גבי כותל קריר:
והתנא רבי אושעיא - להרחקות דמתני' בתוספתא שלו וקאמר חול גבייהו:
במתונא - אצל היזק לחלוח שנאה ובחול לח ולא אצל היזק הבל:
נברכת כובסין - לא קביעא כאמת המים שאמת המים עשויין להיות שם עולמית אבל זו הכובס פעמים שמשתנה לאומנות אחרת:

דקוו וקיימי - וליחלוחן קשה יותר משל מים חיים:
תיפוק ליה משום מחרישה - שהרי חרשו תחילה ואפי' לא זרע ליה תנא לי' מרחיקין:
במפולת יד - שזרעו בלא חרישה חופר במרה ואינו מעמיק כעומק המחרישה:
ותיפוק ליה משום זרעים - שסתם חורשין סופן לזרוע והא קתני זרעים:
בחורש לאילנות - שיש שם אילנות מימים רבים ובא לחרוש תחתיהם להשביחן:
ותיפוק ליה משום מיא - שצריך להשקותן תמיד וכיון דאי אפשר לזרעים בלא מים למה ליה למתנינהו הא תנא ליה הזיק דליחלוח אצל כותל:

דף יט:

לצדדין קא משתרשי - ומחלידין מתחת לכותל ומקלקלים יסודו:
המבריך את הגפן - גפן יחידי שאין בזרעים שאצלם משום עירבוב דאין כרם בפחות מחמש גפנים שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב אלא שלא ינק הזרע מן הגפן:
מבריך - כמו ויברך הגמלים (בראשית כ"ד:י"א) כופף זמורת גפן מחוברת ומבריכה בקרקע בצידיה לכאן ולכאן וקורין בלע"ז פרובנייי"ר:
שמחלידין את הקרקע - אצל הכותל במקומן ומעלין עפר תיחוח ומתמוטט קרקע יסוד הכותל לצדדין:
משתין בקיר - אלמא דרך בני אדם כן:
בשופכין - עביט מלא ושופכו שם:
לא ישתין - ליכא לאוקמי אלא במשתין ממש:
בכותל לבינים - שהם של טיט שנתיבשו בחמה והם נימוקים מחמת המים:
וכמה טפח - מפני שמטשטש את הקרקע סמוך ליסוד הכותל:
ובצונמא - אם כותל זה בנוי בסלע דליכא למיחש בטישטוש קרקע:
מותר - סמוך ממש ואסיפא קאי בכותל אבנים:
רקיק - סופגנין חררה דקה ורכה:
אינו ממעט בחלון - שבין בית לבית ויש בו פותח טפח ומת מונח באחת מהן וטומאה בוקעת לצד שני אין רקיק ממעט שיעורן מלהוציא טומאה דכיון דראוי לאכילה לא מבטיל להתם דנהוי כמחיצה:
אבל רקיק דמאיס - מתוך שהוא דק ולחלוח הכותל מרטבו נמאס:
שנילוש במי פירות - שאינן מכשירין ואין אוכל מקבל טומאה בלא הכשר משקה הקרוי משקה כגון מים ויין וחלב:
וחבית מלא גרוגרות - תאנים יבשים וכגון שלא הוכשרו:

כל שאילו ינטלו - הקופה וחבית:
ויכולין - התבן או הגרוגרות לעמוד בפני עצמן חוצצין בפני הטומאה:
ואם לאו אין חוצצין - שהחבית והקופה אין חוצצין לפי שהן מקבלין טומאה:
סריא - נרקב:
והא חזי לטינא - ולא מבטל ליה:
דאית ביה קוצי - והן היו רומסין ברגליהן בטיט:
הא חזו - לאכילה כולהו הנך תיובתא דשמואל דאמר מידי דחזי ליטלו משם לאחר זמן אין ממעט בחלון:
בשהתריפו - התליעו:
אי פומיה לבר - לצד הבית שאין המת בתוכו:

דף כ.

שאין בה שלש על שלש - שאין מקבלין טומאה:
המדולדלין - שתלושין ומעורין במקצת והבהמה עומדת אצל החלון והאבר מונח על החלון ותנן בהעור והרוטב (חולין קכט.) מטמאין טומאת אוכלין במקומן וצריכין הכשר ואלו לא הוכשרו:
עובד כוכבים - אינו מקבל טומאה וכן בן שמנה שהרי הוא כאבן לא חי ולא מת:
המלח - לא מקבל טומאה דלאו אוכל הוא באנפי נפשיה:
וכלי חרס - שאחוריו לצד אהל הטומאה:
והשלג והברד כו' - הואיל ונימוקים מאליהם אין ממעטים וכן מים שבכלי הואיל ואם ינטל הכלי אין עומדים בפני עצמן אין ממעטין בחלון:
הברד - גלש"א:
הכפור - גריישלא"ן:
הגליד - קרח לבן שאינו שלג:
ה"ג והא עשבים חזו לבהמתו וסופו ליטלן ואפ"ה כל כמה דאיתנהו התם ממעטי ותיובתא דשמואל:
באפרזתא - והוא סם המות לבהמה ומאן דגריס בארזפתא טועה שהוא קורנס של נפחים:
כיון דקשו לכותל - שמחלידין אותו כדאמרי' במתני' שקיל להו ואפ"ה ממעט וקשה לשמואל:
בבאין חוץ לשלשה - טפחים רחוק מן הכותל ועולין לתוך החלון ראשיהן:
חזי לקריעה - לעשות טלאי:

בסמיכתא - עב יותר מדאי:
לאומנא - למקיז דם לקנח פי המכה:
בריסקא - שהוא מסרט:
אין בהן ארבעה על ארבעה מבעי ליה - שזו היא שיעור של שק:
קלניתא - עוף כחוש מאד ואין ראוי לשום אדם:
כעין קלניתא - כחוש כקלניתא והוא מסרט:
דאית ביה קוצי - ויסרטו את ידיו:
כיון דקשה לכותל - כדתנן במתניתין:

דף כ:

דלית בה שיעורא - והוי כמאן דליתא:
חרס - לענין הוצאת שבת:
כדי ליתן בין פצים לחבירו - פצימי חלונות שבכותל מרחיקין זה מזה ברוחב החלון ליכנס האורה בין כל אחד ואחד ונותן בחומה למטה ולמעלה חרס רחב בין זה לזה וטח בטיט והחרס עב והוי שם כאבן:
והא בעי גניזה - ומסלקו לגנזו:
חוץ ממלח ורבב - מפני שהמלח מתפזר והרבב ניתך כשמתחמם:
מלח סדומית - עבה וקשה כאבן:
שני צבורי מלח - גבוהים עשרה אצל כותלי מבוי ומניח שני ראשי קורות המבוי עליהן שכובד הקורה מעמיד את המלח:
ושל חמור - ריחים של חמור:
איצטרובלא - הוא מושב הריחים שבתוך קליפת העץ שקורין צרק"א:
קלת - היא אפרכסת שקורין טרויימורייי"ר:
מאי טיריא איכא - ריחים קטנים וקלים הן ואין הקרקע מרעיד בגילגולו:
משום קלא - י"מ קול הנהגת החמור וי"מ קול הריחים:
מתני' אלא אם כן יש על גביו - חלל גובה ארבע אמות מפי התנור עד התקרה כדי שלא יאחוז האור בתקרה:
עד שיהא תחתיו מעזיבה - אשטרי"ך בלע"ז טיח קרקע ג' טפחי' שלא תבער תקרה תחתונה של עלייה ועל גביו ד' אמות:
ובכירה מעזיבה טפח - אף היא כלי חרס ששופתים קדירה על חללה ואין עושין בתוכה היסק גדול כמו שעושין בתנור:

ואם הזיק - אחר שיהא שם כל השיעורין הללו משלם מה שהזיק ואעפ"כ מעכבין עליו השכנים להרחיק בכל השיעורים הללו שמא ידליק בתיהם ואין לו מה לשלם:
ביין התירו - אם היה אוצר של יין התירו לפתוח תחתיו חנות של נחתומין וצבעין שאין העשן קשה ליין:
אבל לא רפת בקר - שהריח קשה ליין:
גמ' והתניא - לענין מעמידה בעלייה בתנור ארבעה מעזיבה מתחתיו ובכירה שלשה:
בדנחתומין - שמסיקין אותו תמיד וכן הכירה בכירת נחתומין:
תנור דידן - דיהב ביה תנא דמתני' שיעור ג"ט ככירה דנחתומין דמי:
כיבד וריבץ - גגו לצורך האוצר ולא הספיק להכניס לו תבואה עד שפתח זה חנות תחתיו מי הוי כקודם לאוצר או דילמא דכיון דכיבד וריבץ הוי כקידם האוצר:
ריבה בחלונות - בעלייתו דגלי דעתיה שלאוצר הוא עשוי שיכנס לו אויר שלא ירקב התבואה:
בנה עלייה על גבי ביתו - על גגו ורגילין היו לבנות שם לאוצר מהו את"ל ריבה בחלונות לאו הקדמה הוא היכי דכולי בניינא להכי עביד מאי:
תמרי ורמוני - הכניס שם תמרים ורמונים מי הויא התחלת אוצר או דילמא אין אוצר אלא בתבואה ויין ושמן:
והאי דידן - יין שלנו אפילו עשן העולה מן הנר קשה לו:
אספסתא - שחת של תבואה:
כרפת בקר דמיא - מחמת שהוא לח ומתחמם ומעלה סרחון:
מתני' ולא מקול התינוקות - קא סלקא דעתך תינוקות הבאים לקנות יין ושמן וכל דבר הנמכר בחנות:
גמ' מאי שנא רישא - דקתני יכול לומר איני יכול לישן מקול הנכנסין והיוצאין וסיפא קתני אינו יכול לומר לו איני יכול לישן מקול התינוקות:

דף כא.

סיפא אתאן לתינוקות של בית רבן - ואע"ג דקול הבא מחמת אחרים לא מצי מחויי:
משום תקנת יהושע בן גמלא - אחד מן הכהנים הגדולים שעמדו בבית שני כדאמר ביבמות (דף סא):
ולמדתם אותם - האב עצמו מצוה ללמדו:
פלך - הרבה מדינות בפלך אחד והוא לשון אפרכייא:
רב שמואל בר שילת - מלמד תינוקות היה (לעיל דף ח:):

ואספי ליה - האכילהו והשקהו תורה בעל כרחו כשור שנותנין עליו עול על צוארו:
לא תמחייה אלא בערקתא דמסנא - ברצועות של מנעלים כלומר מכה קלה שלא יוזק:
ליהוי צוותא לחבריה - אינך זקוק לייסרו יותר מדאי ולא לסלקו מלפניך אלא ישב עם האחרים בצוותא וסופו לתת לב:
רופא - מוהל:
אומן - מקיז דם:
מעכבין עליו - מפני שמרבה עליהן קול נכנסין ויוצאין:
לסופר יהודי - מלמד תינוקות:
בסופר מתא - מלמד תינוקות העיר ומושיב מלמדים תחתיו והוא מורה את כולם איך יעשו ויש שם קול גדול:
מתקנת יהושע בן גמלא ואילך - שישבו מלמדי תינוקות בכל עיר:
לא ממטינן ינוקא ממתא למתא - ללמוד מיום ליום שמא יווזק בדרכים שהשטן מקטרג בשעת הסכנה שנאמר פן יקראנו אסון (בראשית מ"ב:ד') אלא יוכל לכוף בני אותו מתא להושיב מלמדי תינוקות:
תיתורא - גשר רחב וחבירו במנחות (דף לה.) תיתורא דתפילין מקום מושבם שדומה לגשר:
גמלא - לוח קצרה:
סך מקרי דרדקי - מנין תינוקות הראויין למלמד אחד:
ריש דוכנא - שומע עם התינוקות מפי המלמד וחוזר ומשגירו בפי התינוקות ואותו ריש דוכנא נוטל שכר:
ומסייעין ליה ממתא - לשכור לו אותו ריש דוכנא:
דילמא אתי לאיתרשולי - יתפאר בלבו שאין כמותו ויתרשל מן התינוקות ולא ייירא שמא יסלקוהו:
כל שכן - כשחשבנוהו יתן לב להיות למד יפה שדואג מקנאת חבירו שסלקוהו מפניו שיבייישנו בבני העיר:
דגריס ולא דייק - שלומד הרבה ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו:

דף כא:

מאי טעמא עבדת הכי - שלא הרגת את הנקיבות:
את זכר עמלק:
ארור מונע חרבו - סיפיה דהאי קרא הוא:

שתלא - נוטע כרמו למחצה:
אומנא - מקיז דם:
סופר מתא - לבלר:
כמותרין ועומדין דמו - שלא יקלקלו ואם קלקלו מסלק להו בלא אתרייתא אע"פ שלא התרו בו קודם לכן:
פסידא דלא הדר - כגון אלו שמשנתנבלה הבהמה או הרג המקיז והסופר כתב ספר תורה בטעות:
דאוקי ריחיא - לטחון ולשכור:
מרחיקין מצודת הדג מן הדג - צייד שנתן עיניו בדג עד שהכיר חורו מרחיקין שאר ציידין מצודתם משם אלמא אע"ג דלא זכה ביה ולא מטא לידיה מרחיקין משם דא"ל קא פסקת לחיותי:
שאני דגים דיהבי סיירא - נותנין עין בהבטם להיות נוהגים לרוץ למקום שראו שם מזונות הילכך כיון שהכיר זה חורו ונתן מזונות בתוך מלא ריצתו בטוח הוא שילכדנו דה"ל כמאן דמטא לידיה ונמצא חבירו מזיקו אבל הכא מי שבא אצלי יבא ומי שבא אצלך יבא:
שמרגילם - לבא אצלו כשאבותיהם שולחין אותן אל החנויות לקנות מן החנוונים:
שיוסקי - שקדים:
אבל הכא - שזה העמיד תחילה והרגיל להשתכר בכך וזה בא לירד אצלו לאומנותו אומר לו פסקת לחיותאי:
שלא להושיב ביניהן חייט ובורסקי - ממקום אחר להשכיר לו בית במבוי ויש כאן בני אותה אומנות:
ולשכינו - הדר במבוי כמוהו:
אינו כופהו - מלירד לאותו אומנות:
רשב"ג אומר כו' - ורב הונא הוא דאמר כרשב"ג:
מצי לעכב - מלעשות כאן אומנותם ולהביא כאן למכור ואפילו לרבנן דאמרי לשכינו אינו כופהו:
ואי שייך בכרגא דהכא - שנותן מס גולגלתו למושל העיר הזאת כבר מתא לא מצי בר מתא לעכב עליו כל העיר ופשיטא לי דבר מבוי אבר מבוי דנפשיה לא מצי מעכב את המבוי מלירד לאומנותו כרבנן ולא כרב הונא מיהו איבעיא לי בר מבואה אבר מבואה אחרינא מאי מי מצי מעכב בן המבוי הזה או לא מי הוי שכינו ואינו כופיהו או דילמא

שכינו דאמור רבנן בבר מבואה דההוא מבוי קאמרי אבל בר מבואה אחרינא לאו שכינו הוא:

ומודה רב הונא - דאמר לעיל בר מבואה דאוקי ריחייא כו' דאית ליה כרשב"ג מודי הוא במקרי דרדקי דלא מצי מעכב לבר מבואה מללמד גם הוא התינוקות שמתוך כך יזהרו באומנותן שייראו זה מזה דאמר מר קנאת סופרים תרבה חכמה:

דף כב.

ומודה רב הונא בריה דרב יהושע - אע"ג דאמר בר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב מלהביא כאן ולמכור מודה הוא ברוכלין מוכרי בשמים המחזירין בעיירות להביא בשמים לנשים להתקשט בהן דלא מצו לעכב עלייהו רוכלי העיר:

לאהדורי - לחזר ולסבב במבואות העיר ובבתים על כל הרוצה לקנות ואחרי כן ישוב לעירו:

ואי צורבא מרבנן הוא - דטריד בגירסא ולא אורחיה לאהדורי אפי' לאקבועי נמי:

דלא כהלכתא - אלא לפנים משורת הדין:

דיקולאי - מוכרי סלים ויש אומרים מוכרי יורות:

ולעלמא ליזבנן - יומא דשוקא הוה והרבה באין ממקום אחר לקנות מן השוק לפיכך אין בני העיר מעכבין גם על המוכרים להביא אומנותם ולמכור לנקבצים לשוק:

עמוראי - מוכרי צמר:

אית לן אשראי במתא - מכרנו באמנה וצריכים אנו לשהות כאן עד שנגבה חובות שלנו ואם אין אנו מוכרין סחורותינו במה נתפרנס:

עד דעקריתו - שתעקרו חובותיכם מן הלוקחים מכם באשראי:

נקיט ליה שוקא - הכרז שלא ימכור איש בעיר גרוגרות אלא הוא:

תהי ליה בקנקניה - הריח לו בקנקנו אם יין הוא אם חומץ כלומר בדקהו בהלכות אם תלמיד חכם הוא אם לאו. ריח היין כשמריחין אותו אם טוב הוא קרי תהי כדאמרינן בת תיהא במסכת ע"ז (דף סו:) וכן בכתובות (דף קה.) קרנא הוה תהי באמברא דחמרא:

כפיפה מצרית - סל נצרים של ערבה:

מהו - מי חשוב כמעוכל והוה ליה ככלי גללים ואין מקבל טומאה עוד:

א"ל - רב דימי לרב אדא:

מר ניהו רבא - אתה הוא רבא לפי ששמע על רבא שהוא גדול העיר וסבור שהוא זה:

טפח ליה בסנדליה - הכהו על סנדלו במקל דרך שחוק כשם שמכין למי שאינו חשוב:

דלא שהייה - שלא נמנע מלהפרע:

לאוניתא - אונאת בושתו:
דמלכא דאדום - אע"פ שהוא אדומי:
על שרפו - מחמת בזיון:
דאמר להו לרבנן אדמגרמיתו גרמי בי אביי - שהיה רגיל לומר לתלמידים עד שאתם הולכים אצל אביי לגרם עצמות כלומר ללמוד שלא לשובע:
תו אכלו כו' - בואו ולמדו הלכות צהובות מרווחות אצל רבא:
שמעיה דרבא - שלוחו לקנות בשר:
ריש כלה - דורש ברבים בשבתות:
דלא הוו בסיומא - יש אומרים שלא היו בעצה כשנעשה רב נחמן ריש כלה ויש אומרים דלא הוו בסיומא דפירקא דרבא דדריש בשבת הרגל הלכות האמורות בפרק אחרון של בכורות:
שמעתתא דמעשר בהמה - בפרק אחרון דבכורות ורבא אמרינהו בסופא דפירקא:
אתו רבנן - תלמידי הישיבה הבאים לשמוע:
נטרנא ערסיה דרב אדא - אני מצפה כאן שיביאו את מטת רב אדא שמת:
מתני' לא יסמוך לכותל חבירו כותל אחר אלא אם כן כו' - מפרש בגמ':
והחלונות - מי שהיו לו חלונות פתוחים לחצר חבירו והוחזק בדבר זה שלש שנים ובא בעל החצר לבנות שם כותל צריך לשער ד' אמות:
בין מלמעלן - אם בא להגביה יגביה כותלו ד' אמות מן החלונות:
בין מלמטן - אם בא לבנותו נמוך צריך להשפילו מן החלונות ד' אמות וטעמא מפרש בגמ':
בין מכנגדן - צריך להרחיקו מהן ד' אמות:

דף כב:

הבא לסמוך - מתחילה כותל אצל כותל חבירו:
והא מי שהיה קתני - אלמא כבר היה:
ונפל לא יסמוך - לא יקרבנו לצד כותל חבירו:
דוושא דהכא מעלי להתם - מה שדשין ברגל בין שני הכתלים תמיד מועיל לשני הכתלים להקשות קרקעית יסודות הכתלים ולא ימוטו:
אלא כותל גינה - מתוך שאין דשין אותה מבפנים צריכה דישה מבחוץ:
עיר חדשה - שעדיין לא נידושה אף כותל חצר צריכה דוושא:

מלמעלן - צריך להגביה שיעור שלא יציץ בהשענו על כותלו וישפיל ראשו ויראה דרך חלונות ויראה בבית חבירו:
שלא יעמוד - על ראש עובי כותלו ויראה:
ומכנגדן - צריך להרחיק כדי שלא יאפיל ולא יהיב תנא דבריית' שיעורא:
טעמא שלא יאפיל - בשיש חלונות אבל משום דוושא בשאין שם חלונות לא אלמא לא חיישינן לדוושא:
מן הצד - שאין הכותל האחרון מהלך לאורך כותל ראשון אלא מן הצד הוא בא אם זה ממזרח למערב זה בא מצפון לדרום וראש עוביו כנגד החלון ומאפיל דהכא ליכא למיחש לדוושא דההוא פורתא:
וכמה - כדי שלא יאפיל לתנא דברייתא דלא יהיב שיעורא:
והלא מציץ - כיון דסמוך הוא אע"פ שהוא מגביהו יכול להציץ:
במדיר את כותלו - עושה ראש כותלו מדרון ומשפעו לצד החלונות עד שאינו ראוי לא לעמוד עליו ולא להשען עליו:
משתי רוחות - שני כתלים זה כנגד זה משני צדי החלון:
את הכותל מן המזחילה ד' אמות - מזחילה הוא צינור גדול כעין קנעל"א שלנו ומונחת לאורך הכותל על הכותל ומי הגג זבין לתוכה והיא מקלחתם לארץ ואם אורך כותלו מהלך על פני חצר חבירו ומזחילה עליו צריך זה להרחיק ממנה אם בא לבנות כותל בצדה ארבע אמות על פני ארכה כו' כדי שיהא זוקף שם סולם בשיפוע לעלות בו לתקן מזחילתו לנקותה מעפר וצרורות הנופלין בה ומעכבין קילוח המים:
במזחילה משופעת - שתקרת הגג משופעת ויוצאת להלן מן הכותל לתוך החצר והמזחילה בסוף התקרה משוכה להלן מן הכותל לתוך החצר הלכך אי לאו משום זקיפת סולם לא היה צריך להתרחק מראשי התקרה:
דאי משום דוושא הא אזיל ואתי תותיה - תחת השיפוע:
מתני' מרחיקין את הסולם מן השובך - אם יש לזה שובך בחצירו סמוך לכותל שבין שתי החצירות וחבירו בא להעמיד סולם בחצירו אצל הכותל ירחיקנו מן השובך ארבע אמות:
כדי שלא תקפוץ הנמייה - מן הסולם לשובך ותהרוג את היונים והיא חיה קטנה:
גמ' לימא מתני' דלא כרבי יוסי - דפליג בסיפא דפירקין בנוטע אילן סמוך לבור וטובא מילי איכא במתניתין דודאי לאו כרבי יוסי אלא לימא אף זו דסולם ושובך דלא כרבי יוסי:
בגירי דיליה - בחצים הבאים לו מיד גופו של בעל הבית ממש:
דבהדי דמנח ליה - בעוד שאוחז בסולם קפצה:

גרמא בניזקין אסור - ואפי' למ"ד (ב"ק דף צח: ק.) דלא דאין דינא דגרמי ופטור מלשלם אסור לגרום וכשבא להעמיד גרמא להזיק חבירו מעכב:
תאלי - דקלים קטנים:

דף כג.

אומני - מקיזי דם:
קורקור - עורבים שדומים בצעקתן כקורין קורקור:
אפיק לי - כלומר אל יקיזו לי עוד כאן שעל כן העורבים באין:
בקוטרא - עשן:
בבית הכסא - שעל גבי קרקע ונראה לעינים שכך היו בתי כסאות שלהן:
מתני' מרחיקין השובך מן העיר - שהיונים מפסידין זרעוני גנות:
אא"כ יש לו כו' - שלא יפסידו היונים בשדה חבירו:
מלא שגר היונה - מרוצת פריחתה פעם אחת:
ואם לקחו - כמו שהוא עם הקרקע אפילו אין לו כל סביביו אלא בית רובע הקב הרי הוא בחזקתו שהרי הוחזק בו הראשון כן:
גמ' אין פורסין נשבין - שלא ילכדו בהם יוני היישוב:
שלשים ריס - ארבע מילין:
וכרסייהו בחמשים אמה קמלייא - במה שהן מלקטין בתוך חמשים אמה מתמלא כריסן ואין מפסידין בזרעים מכאן ולהלן:
לא יפרוס - נשבין:
ביישוב כרמים - שפורחין מכרם לכרם ושטים הרבה:
ביישוב שובכין - שמדלג משובך לשובך:
ותיפוק ליה משום שובכין גופייהו - מאי מאה מיל דקאמר דמשמע דבשביל יוני העיר מתרחק שבאין כאן דרך שובכין בלאו יוני העיר נמי לא יפרוס שהרי לוכד יוני שובכות של אחרים:
טוענין ליורש וטוענין ללוקח - בית דין פותחים פה וטענה ליורש וללוקח שערער אדם עליהן ויש לו עדים שהיתה שלו או של אבותיו וזה אומר ירשתיו מאבא או לקחתיו מפלוני שהוחזק בו ימים רבים והביא עדים שהוחזק בו אביו או המוכר לו שלש שנים אע"פ שלא טען והן לקחו ממך או מאבותיך טוענין לו בית דין ופותחים לו פה ואילו למי שלא ירשה ולא לקחה מאחר כשאמר לו המעורר מה אתה עושה בתוך שלי והוא אומר החזקתי בה ג' שנים ולא אמרו לי דבר תנא במתני' (לקמן דף מא.) דאין לו חזקה ומתני'

דקתני הרי הוא בחזקתו אשמועינן דהיכא דלקחה מאחר ובאו וערערו עליו אין צריך להרחיק אלמא טענינן ליה בשבילו שאותו שלקחה ממנו (ונימא) נתפייס עם סביביו במעות עד שנאותו:

אינו צריך טענה - אינו צריך לומר אתה מכרת לאבי אלא ראיתי לאבי שהחזיק בה ולא ערער אדם עליו:

לקח חצר ובה זיזין - במתני' בח"ה תנן אין מוציאין זיזין וגזוזטראות לרשות הרבים אדם הבונה בית לא יוציא ראשי קורות תקרתו לרה"ר אבל אם רוצה כונס בנינו לתוך שלו ובונה ומוציא ראשי קורותיו לחוץ ואם לקח חצר ובה זיזין וגזוזטראות יוצאים לרה"ר הרי הוא בחזקתה שבית דין טוענין לו שהראשון כנס לתוך שלו או נתפייס עם הרבים:

אימא לתוך שלו הוא כונס - שאילמלא כן היו הרבים מעכבין עליו ולא היה יכול לעשות בזרוע אבל כנגד היחיד אימא בזרוע עשה שהיה חזק ממנו:

מאן פייס - מי היה רשאי לקבל מעות:

ומאן שביק - מי הוא שבידו למחול ולסלוח:

דף כג:

מתני' ניפול - גוזל:

הנמצא בתוך חמשים אמה - של שובך:

נמצא בין שני שובכות - בתוך חמשים לשניהן:

גמ' רוב וקרוב - אם בא דבר לפנינו ויש בו להלך אחר הרוב והוא כך ואם תלך בו אחר הקרוב אינו כך הלך בו אחר הרוב ואע"ג דתרוייהו דאורייתא רובא דאורייתא דכתיב אחרי רבים להטות (שמות כג, ב) וקורבא דאורייתא דכתיב והיה העיר הקרובה וגו':

ואע"ג דאיכא אחריתי - שרחוקה ממנו שגדולה ממנה ברוב עם:

בדליכא - רחוקה מזו שגדולה ממנה אלא כולן שוות:

בין ההרים - שאין דרך רוצחים לבא ממקומו' אחרים לכאן:

לאו אע"ג דאיכא אחרינא - חוץ לחמשים אמה דנפישי מהאי:

אימא סיפא כו' - הוא הדין דהוה מצי למיפרך נמי ליזיל בתר רובא דעלמא אלא דאית ליה פירכא דעדיפא:

הכא במאי עסקינן - כולה מתניתין מתרצא במדדה בגוזל שאינו יכול לעוף אלא בדידוי מעט מעט הלכך תוך חמשים אמה של בעל השובך ואף על גב דאיכא אחריני דנפיש דכל המדדה אינו מדדה יותר מחמשים וחוץ של חמשים של מוצאו דכיון דאין מדדה

יותר מחמשים וזה יצא חוץ לנ' נפק ליה מתורת מדדה וקם ליה בתורת מפריח ואיכא למיזל ביה בתר רובא דעלמא:

ועל דא אפקוהו - שהיה מטריח עליהם:

וליזיל בתר רובא דעלמא - וליהוי של מוצאו דקא ס"ד דנמצא בין שתי שובכות אחוץ לחמשים אמה נמי קאי דנפיק ליה מתורת מדדה:

דף כד.

בשביל של כרמים - דע"י כרמים נדדה חוץ לחמשים ומיהו בתר רובא דעלמא ליכא למיזל דכל המדדה וחזי לקיניה כשמחזיר ראשו מדדה אי לא לא מדדה והאי אי מעלמא אתא לא מצי חזי לקיניה דכרמים מפסיקין לפניו:

אף אנן נמי תנינא - כר' חנינא דרוב וקרוב הלך אחר הרוב:

נמצא בפרוזדור - נמצא דם לאשה בין כותלי רחם מבחוץ הקרוי בית החיצון:

ספיקו טמא - ספק זה טומאה ודאית מדקתני שחזקתו מן המקור ומה ספיקא יש כאן רישא דמתניתין במסכת נדה משל משלו באשה החדר והפרוזדור והעלייה דם החדר טמא והוא המקור ומפרש בגמרא החדר מבפנים בעובי גופה לצד אחוריה והפרוזדור מבחוץ לצד פניה והעלייה בנויה על גבי שניהם ודם העלייה טהור ולול פתוח מעלייה לפרוזדור וקתני נמצא בפרוזדור חזקתו מן המקור זב ויצא אל החוץ הואיל ורוב דמים מצויים בו ולא אמר מן העלייה נטף דרך הלול ואע"ג דעלייה קרוב לפרוזדור שעל גבו:

רוב ומצוי - דמיו רבים יותר משל עלייה ועוד שהן תדירין לזוב משם ודמי העלייה אין תדירין לצאת בהא ליכא מאן דפליג על רבי חנינא:

חייבין עליו על ביאת מקדש - דלא מספקינן לה כמביא חולין לעזרה דודאי דם נדה הוא:

ושורפין עליו תרומה - ולא אמרי' ספק הוא ותולין לא אוכלין ולא שורפין:

שמע מינה. מדאחזיק ליה בדם נדה ודאי תלת:

איתא לדר' זירא - דאמר גבי תשע חנויות בשילהי פ"ק דכתובות ובנמצא הלך אחר הרוב ומותר דאע"פ שדלתות מדינה נעולות דליתא אלא חד רובא להכשירה רוב העיר שתשע חנויות שבה מוכרות בשר שחוטה והאחת מוכרת נבילה דאיכא מילתא דבעינן ביה תרתי רובי כדאמרי' התם כגון דלתות מדינות פתוחות ורוב טבחים סביבות המדינה ישראל דאיכא למיזל בתר תרי רובי להכשירה רוב העיר ורוב הבאין מחוצה לה:

דהא אשה כדלתות המדינה נעולות - כלומר דליכא למימר בה תרתי רובי אלא חד רובא שרוב דמים מן המקור וקא אזלי בה בתר רובא להביא קרבן לעזרה ולשרוף תרומה דמידי דאסור לעשותו מספק הוא:

והא רבא הוא דאמר - לעיל רוב ומצוי ליכא למאן דאמר ולא תסייעין לר' חנינא מהא והכא מסייע ליה מינה דקאמר ש"מ תלת:

חבית - של יין:

מההיא דקרא - שם מחוז הוא על נהר פרת כדאמר בקדושין (דף עא:) לענין יוחסין ובגיטין ואין ישראל מצויין שם והוא למעלה מפרת ויכולה חבית לבוא משם אצלנו:

רב לית ליה דרבי חנינא - ואזיל בתר קורבא ושמואל אזל בתר רובא דאית ליה לדרבי חנינא:

עקולי ופשורי הוו טבעי ליה - הרבה מקומות יש משם ועד כאן שהמים מתעקלין ומתגלגלין כגלגל במקום אחד מחמת כיפי סלעים ארוכים הבאים אל תוך הנהר והמים מכסין עליהם והספינות מתגלגלות שם וטובעות:

ופשורי - הפשרות שלגים הנקוים אצל הנהר וקוו וקיימי ואם תבא החבית שם תעמוד שאין הנהר מוליכה:

חריפותא דנהרא נקט ואתאי - שמא מתחלה נפלה באמצעית הנהר במקום חזקו ומרוצת המים הביאתה ולא הניחתה לנטות ימין ושמאל:

בפרדיסא דערלה - בכרם של ערלה:

שרי רבינא - ולא חש שמא מכרם זה גנב היין זה:

אי גניב מיניה אצנועי בגויה לא מצנעי - אין דרך גנבים להצניע היין במקום שגנבוהו משם משום דמתיירא שמא ימצאהו דורך הענבים:

זיקי - נודות:

בי קופאי - טמונים בין גפנים שבכרם והיא של ישראל:

לימא לא סבר לה לדרבי חנינא - לילך אחר הרוב אלא אחר הקרוב וכאן ישראל מצויים יותר מנכרים ולא אזלינן בתר רובא דעלמא:

דף כד:

דשפוכאי - שופכי יין מן החבית לנודות למכור לעוברי דרכים במדינה זאת כדמסיים ואזיל:

ברברבי - דליכא למיחש לרובא דעלמא למימר מעוברי דרכים נפול:

ואי איכא רברבי בהדייהו - אף הקטנים מותרין דברברבי לאו אורחייהו דעוברי דרכים אלא כולהו מלוקח יין של מדינה זו נינהו וישראל הן וקטנים שאין דרך ללוקח יין להביאם:

אימור באברורי הוה מנחי - להשוות משא החמור כשיש שתי נודות זה גדול מזה מעט ומכביד המשא לצד אחד מניחין נוד קטן אצלו להשוות המשא:

מתני' מרחיקין את האילן מן העיר - בגמרא מפרש משום נויי העיר לפי שנוי לעיר כשיש מרחב פנוי לפניה:

חרוב ושקמה - ענפיהם רבים:

ואילן סרק - גנאי הוא לעיר:

ונותן דמים - מי שהעיר שלו:

גמ' ותיפוק ליה דאין עושין מגרש שדה - משנה היא בפ' אחרון של ערכין (דף לג:) ומגרש אלף אמה הוא וכל אלף אמה אסור לעשותו שדה וקס"ד לא שדה לבן ולא שדה אילן:

לא צריכא לר' אלעזר - דפליג התם ואמר בד"א בערי הלוים אבל בערי ישראל כו':

ה"ג ולרבנן דאמרי אין עושין הני מילי בזרעים אבל באילנות עושין - בתוך אלף אמה:

והכא - בתוך עשרים וחמש אמה משום נויי העיר אין עושין:

קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה - סאתים הוא שיעור חצר המשכן ונתנוהו חכמים שיעור לכל היקף שלא הוקף לדור בתוכו או להשתמש מן הבית לתוכו כגון קרפף שבבקעה אבל המוקף לדירה אפי' בית עשרה כורין מטלטלין בו וקאמר הכא יתר מבית סאתים שהוקף לדירה הוא מותר לטלטל בכולו:

נזרע רובו - בטלו הזרעים שם דירה ממנו והרי הוא כגינה שאין הקפה לדירה הואיל ויתר מבית סאתים הוא אין מטלטלין בו עוד:

אבל ניטע רובו - באילנות אין האילנות מבטלין תורת דירתו ממנו והרי הוא כחצר שלפני הבתים שהקיפוה לדירה ומותר:

מאי שנא בור - דבעינן נמי הרחקה וקתני נמי אם הבור קדמה קוצץ ונותן בעל הבור דמי האילן לבעל האילן:

לא חמימא ולא קרירא - שזה סומך על זה אף כאן דמי האילן מי יתנם אם באת להטילם על בני העיר כל אחד אומר ממני לא יתחילו ונמצא האילן עומד והעיר מגונה ואין זו תפארת ארץ ישראל:

ומאי קושיא - מבור לעיר דאיצטריך לשנויי הכי דלמא שאני היזק דרבים מהזיקא דיחיד לא חייבו חכמים לקוץ אילנו בשביל בור היחיד בלא דמים אבל בשביל היזק רבים חייבוהו לקוץ:

לא חמימא כו' - אם באת להמתין עד מתן מעות יעמוד זה לאורך ימים בני העיר סומכין זה על זה ובעל האילן רוצה בכך לפיכך יקוץ ואחרי כן יגבה מעותיו מהן בב"ד:

התם - גבי בור דודאי של אילן אם ודאי קדם לאו למיקץ קאי כדקתני אם האילן קדם לא יקוץ ספיקו נמי לא אמר ליה קוץ שעל הניזק להביא ראיה:
הכא דודאי - נמי למיקץ קאי אלא שנוטל דמים כדקתני אם האילן קדם קוצץ ונותן דמים ספיקו נמי אמר ליה קוץ ממ"נ על כרחך וכשבא לגבות דמים אמר ליה אייתי ראיה דאת קדמת ושקל:
מתני' גורן קבוע - בגמ' מפרש מאי קביעותא:
חמשים אמה - מפני המוץ המזיק את בני העיר כשהוא זורה וגם הזרעים הוא מייבש:
ומנירו של חבירו - ובגמרא מפרש מאי היזק דמוץ לניר ניר היא חרישה שחורשין בימי הקיץ ואין זורעין בו עד ימות החורף כדי שימותו שרשי הקוצים והעשבים כדכתיב נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים (ירמיהו ד':ג'):
בכדי שלא יזיק - האי שיעורא משמע בציר מחמשים אמה ובגמרא פריך מ"ש מרישא דאמרת אלא אם כן יש לו חמשים אמה לכל רוח:
גמ' שאינו זורה ברחת - שאין הכרי גדול וא"צ לזרות ברחת אלא הרוח מנשבת בכרי והמוץ נדף מאליו רחת פל"ה בלע"ז כשהכרי גדול צריך להגביה התבואה ברחת וזורק כלפי מעלה והרוח מנשבת ודוחפת המוץ למרחוק:
רב אשי אמר - שיעורא דסיפא כרישא ומה טעם קאמר:
מקשואיו ומדלועיו - נטיעה שהקשואין והדלועין גדילין בה:
בשלמא לרב אשי ניחא - דקתני בכולהו חמשים אמה:
אלא לאביי קשיא קשיא [הכי] גרסינן:

דף כה.

שעושה אותו גלל - מרבה לו זבל ושורף את הזרעים שנזרעו בו:
מתני' את הנבלות ואת הקברות כו' - משום ריח רע:
אלא למזרח העיר - שאין הרוח מזרחית קשה תדיר אא"כ באה לפורענות אבל כדרכה היא חמה ומנשבת בנחת דכתיב (יונה ד':ח') רוח קדים חרישית ותך השמש וגו' לפיכך אינה מביאה הרוח לעיר:
חוץ מן מערבה - בגמ' מפרש טעמא:
גמ' וסומך - אינו צריך להרחיק נ' אמה:
שאינו עושה כלל - ומרחיק נ' אמה דקאמר ר"ע אשאר רוחות דרישא קאי:
תדירא ברוחות - אותו צד תדיר ברוח שרוח מערבית מנשבת תדיר משאר רוחות:

רוח צפונית מנשבת עם כל אחת - מהרוחות לפי שהיא רכה ומתוקה וצלולה כדאמר ביבמות (דף עב.) וממתקתן:

בן נץ - מלאך העשוי בדמות נץ:

מעמידה - בכנפיו:

תדירא בשכינה - במערב היא שוכנת:

לאבותינו - אנשי כנה"ג שאמרו מקרא זה בספר עזרא:

וצבא השמים - השמש והירח העומדים במזרח:

לך משתחוים - למערב:

ודלמא - הם למזרח משתחוים וכי תימא אין דרך להשתחוות סמוך לרב הם עושין כעבד שנטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתחוה כשהוא הולך לאחוריו משנטל פרס מתרחק תמיד בהשתחויה:

פרס - מתן:

אתה הוא ה' לבדך - בתר וצבא השמים כתיב ועל עסקי שליחות צבא השמים הוא משבח ואומר אתה הוא לבדך במדה זו:

לשם מחזירין שליחותן - כשבאין לומר עשינו שליחותך צריכין לשוב אל מקום שהשולחם עומד שם:

למקום שמשתלחין - פי' באותו מקום שנשתלחו שם אף שם השכינה מצויה ואומרים לו עשינו שליחותך:

והנה המלאך הדובר בי יוצא - בנבואת זכריה למוד את ירושלים כמה ארכה וגו' ומלאך אחר יוצא לסתור שליחותו של ראשון שחזר בו המקום ולא יתן בה מדה ואומר פרזות תשב ירושלים והרי שניהם מאת השכינה באים ואחריו לא נאמר אלא לקראתו זה בא מכאן וזה בא מכאן:

רב ששת - מאור עינים הוה:

לכל רוחתא אוקמן - העמידני להתפלל:

דמורו בה מיני - תלמידי עובדי ע"ז מורים הוראה להתפלל במזרח:

אוריה - אני שמעתי כך קורין למערב בלשון פרסי. ול"נ שכך קורין למזרח בלשון לעז והיינו דקאמר אויר יה שהשכינה במערב ופניו למזרח נמצא המזרח אוירו:

יערוף כמטר לקחי - משה רבינו דימה את התורה לארבע רוחות כשם שאי אפשר בלא הם כך אי אפשר לעולם בלא תורה:

מערפו של עולם - אני שמעתי מחזקו של עולם על שם שהשכינה במערב ס"ל ואני אומר מאחוריו של עולם שהמערב קרוי אחור שנאמר הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין וגו' (איוב כ"ג:ח'):

שמזלת את הזהב - שמחממת ומביאה שרב ורעבון בא והזהב זל:

וכן הוא אומר - דכתיב זילותא גבי זהב:

כשעיר - שד:

דף כה:

לאכסדרה - שאין לה דופן רביעית:

אינה מסובבת - במחיצה:

למעלה מן הרקיע - ומהלכת את רוח צפון בגגו של רקיע:

לקובה - אהל שכולו מוקף:

לקרן מערבית צפונית - בלילה שהחמה לעולם מהלכת רוח צפונית בלילה ומן המערב היא פונה לצפון שכך הילוכה מן המזרח לדרום מן הדרום למערב וממערב לצפון:

ומחזרת אחורי כיפה - דרך חלון:

הולך אל דרום - היקף היום קרוי הילוך שהוא בתוך החלל ואת היקף הלילה קרוי סיבוב שהוא מקיף בחוץ וביום לעולם מהלכת בדרום אפילו ביום קצר אינו מהלך פחות מרוח דרומית:

וסובב אל צפון בלילה - אף בלילה קצרה של תקופת תמוז אינו סובב פחות מרוח צפונית:

פעמים מהלכתן - ביום ארוך של תקופת תמוז שהיא יוצאה בקרן צפונית מזרחית ושוקעת בקרן מערבית צפונית:

פעמים סובבתן - ביום קצר שהיא יוצאה בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן מערבית דרומית ומהלכת בלילה ג' רוחות:

אתאן לר' אליעזר - שאמר לאכסדרה דומה:

וממזרים קרה זו רוח צפונית - שהדופן מוזרת ופרוצה:

והאמרת רוח דרומית מעלה רביבים - וכאן אתה אומר רוח מזרחית מביאה מים:

הא דאתיא מטרא בניחותא - בא מן הדרום וכי אתיא בשפיכותא בא מן המזרח כדכתיב מים במוצק:

לא הוגשמה רוח דרומית - שהיתה רגילה להביא רביבים טובים:

וכתיב צפון וימין - אלמא ימין הוא דרום וכתיב ביה רעב:

את אוצרו הטוב - וסיפא לתת מטר ארצך:
ידרים - בתפלתו יחזיר פניו לדרום:
וסימניך - שלא תחליף:
דמצדד אצדודי - מעט לצד דרום:
אדרימו - שתהיו פונים לצד ירושלים משום דכתיב והתפללו אליך דרך ארצם וגו' (מלכים א ח':מ"ח):
עד שאתה אומר לי - שאני מזיק ועלי להרחיק את עצמי אני אומר לך שאתה מזיק:
לגלוגי חרדליי - פרחי חרדליי:
מתני' חרוב ושקמה - שרשיהם מרובים:
בין מלמעלה - שאחד מהן מלמעלן בגובה שיפוע הר והשני בשפולו:
בין מן הצד - בקרקע שוה:
ונותן דמים - דכיון דברשות נטע שאינו מזיק עד זמן גדול לא חייבוהו חכמים לקוץ בלא דמים בשביל הזיקא דיחיד:
גמ' שמחלידין - לשון חלדה דהלכות שחיטה (חולין דף לב.) שמהלכת מתחת לקרקעית הבור:
הלכה כר' יוסי - שעל הניזק להרחיק את עצמו:
בגירי דיליה - היכא דמטי ליה הזיקא מתוך ידיו של מזיק כההיא דאמרי' בהבית והעלייה (ב"מ דף קיז.) הנהו בי תרי חד דייר עילאי וחד דייר תתאי איפחית מעזיבה וכל אימת דמשי ידיה נפלי עליה דתתאי דכשנופלין מידו ממש על התחתון קרי ליה גירי דיליה וכי פסקי והדר נפלי לא קרי ליה גירי דיליה:
פאפי יונאה - כך שמו על שם מקומו:
עצורי - עוצרי שומשמין לעשות שמן:
בגירי דיליה - והכא נמי מידיהם הוא בא לו שמכח מכותיהם הוא מרעיד:
וכמה - תנוד אפדנא דבעי ארחוקי:

דף כו.

כדנייד נכתמא אפומא דחצבא - שאם יניחו כד על חומה וכיסויה עליה ינוע הכיסוי מחמת הרעדה:
רקתא - מה שמנערין מן הפשתן:
מאי שנא מזורה - בשבת דחייב ואע"פ שהרוח מסייעתו חשיב ליה עושה מלאכה אלמא גירי דיליה נינהו:

היינו זורה ורוח מסייעתו - כי היכי דלענין שבת הוי כחו לענין נזקין נמי כחו חשיב ליה:
ולרבינא מאי שנא כו' - בשלמא זורה ורוח מסייעתו לא הויא ליה פירכא דקסבר ממונא מאיסור שבת לא ילפינן דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה וכה"ג מתרצינן ליה להא פירכא בב"ק בהכונס צאן לדיר (ב"ק דף ס.):
גץ - אטנצייל"א היוצאת מן הברזל כשהפטיש מכה עליו:
חייב - והרי הוליכן הרוח:
ניחא ליה דליזיל - לחוץ שלא ידליק את ביתו:
מתני' סמוך לשדה חבירו - בין שדה הלבן בין שדה האילן וטעמא כדי עבודת הכרם שכשיחרוש את אילנותיו לא יהא צריך להכניס מחרישתו לתוך שדה חבירו:
מעמיק - להן בעל השדה שיצאו לתוכו:
קוצץ - בעומק ג' טפחים:
והעצים שלו - בגמרא מפרש של מי:
גמ' אבל בבבל שתי אמות - שמחרישתן קצרה:
פרדיסא - כרם:
והא ארחיקי לי - ד' אמות:
שכחת ברי - כך שמו:
אשכחיה - רב פפא לרב הונא דקא חפר וקייץ שרשין:
מאי האי - אמאי קייצתא:
אמרי ליה כולהי - הבאתי לו ראיות הרבה שלא יקוץ:

דף כו:

שהחזיקו בו רבים - לעשותו להן דרך אסור לקלקלו אע"פ שהוא של יחיד ואנא נמי הא אחזיקי ליה:
לבתר דנפק - רב פפא:
אמר - רב הונא אמאי לא אמרי ליה:
בתוך שש עשרה אמה - לאילן הויא חזקה דאילן אבל חוץ לשש עשרה אמה אין חזקתו חזקה שאע"פ ששרשיו מתפשטין כ"ה אמה אינן יונקין אלא בתוך ט"ז אמה סמוך לאילן וכדאמרינן לקמן ואנא הוא חוץ לט"ז אמה קייצנא:
הדייבא - דמן הדייב:
לא נהנין - מדרבנן:
ולא מועלין - אם נהנה לא מעל אלמא לא קדשי:

מידי איריא - מסקנא דקושיא הוא כלומר מכולה לאו איריא היא לא למשמע מינה בתר אילן ולא למשמע מינה בתר קרקע דטעמא משום דהנך שרשים גידולים הבאים לאחר שהוקדש האילן הוא ואיכא למ"ד במס' מעילה אין מועלין בגידולין אפי' שרשי הקדש בשדה הקדש. לא נהנין איצטריכא ליה:

רבינא אמר ל"ק - רישא דקתני בתר אילן אזלינן היינו בתוך ט"ז אמה וסיפא דקתני של הקדש באין בתוך של הדיוט לא מועלין היינו חוץ לט"ז:

גזלן הוא - שיונק משדה חבירו:

ואין מביאין ממנו בכורים - אין צריך להביא ממנו בכורים דבעינן אשר תביא מארצך (דברים כ"ו:ב'):

עשר נטיעות מפוזרות בבית סאה - לארכו ולרחבו כולן בשוה יונקות מכל בית סאה וכולם צריך להם ומותר לחורשו ערב שביעית עד ראש השנה שהלכה למשה מסיני הוא ובית סאה חמשים אמה על חמשים אמה שחצר המשכן קרוי בית סאתים והוא מאה על חמשים:

כמה הוי להו - בית סאה כי עבדת להו רצועה של אמה רוחב:

תרי אלפים וחמש מאה גרמידי - שהרי יש כאן נ' רצועות של חמשים אמה ועולות לאלפים וחמש מאות אמה חלוק אותן לעשר אילנות תמצא צירוף קרקע יניקת כל אילן ואילן בין הכל מאתן וחמשין אמה אורך באמה רוחב:

הא לא הוי כדעולא - דשיעור עולא נפיש דאמר דאילן יונק שש עשרה לכל צד הרי ל"ב על ל"ב עשה מהן רצועה אחת של אמה רוחב כאשר עשית מבית סאה תמצאנה של אלף וכ"ד אמה שהרי יש כאן שלשים ושתים רצועות כל אחת ואחת ל"ב אמה:

ואלא מדתנן שלשה אילנות - גדולים שיונקים יותר מן הנטיעות ומפוזרין בבית סאה לארכו ולרחבו בשוה אע"פ שאינו של אדם אחד אלא של שלשה בני אדם מצטרפין להיות שדה אילן ולחרוש כל בית סאה בשבילן ערב שביעית עד עצרת כדין שדה אילן ואם לאו אין חורשין אלא כל אחד כדי צרכו דהיינו תחתיו וחוצה לו כמלא אורה וסלו והשאר הוי שדה הלבן ואין חורשין אותו אלא עד הפסח:

דף כז.

בית סאה כמה הוו להו תרי אלפי ות"ק גרמידי - על אמה רוחב:

כמה מטי - לכל חד מהנך אילנות תתל"ג ותילתא אכתי נפישין להו שש עשרה אמה דעולא דהוי אלף וכ"ד:

לא דק - עולא לא דקדק כל כך הואיל וקרוב לשיעור זה קאמר ולא איכפת ליה:

אימור דאמרינן לא דק - היכא דאזיל לחומרא הכא קא אזיל לקולא דאינו יונק כל כך וקאמר איהו דיונק ופטר ליה מביכורים:

מי סברת - שש עשרה אמה דעולא בריבועא קאמר דליהוי שלשים ושתים על ל"ב כדקאמרינן:

בעיגולא קאמר - שכל סביביו יונק שש עשרה והיינו בעיגולא דאילו ברבוע נמצא כנגד האלכסון יותר משש עשרה אמה:

וכמה מרובע יתר על העיגול רביע - דל רביע מאלף וכ"ד פשו להו תשס"ח אמות ברוחב אמה אכתי לא שוי שיעורי דהשתא פשו להו שיעורי דמתני' אדעולא פלגא דאמתא ונמצא אילן יונק י"ו אמה ומחצה לכל צד דהיינו ל"ג על ל"ג דשיעורא דעולא תשס"ח ושיעורא דמתני' תתל"ג ונפיש שיעורא דמתניתין אדעולא ס"ה אמות באמה רוחב חלוק הרצועה לרוחב הרי ק"ל אמה אורך ברוחב חצי אמה הקף מהם האילן ל"ב אמה לצפון וכנגדו לדרום נמצא מהצפון לדרום ל"ג שהרי הוספת עליו חצי אמה לכאן וחצי אמה לכאן ובידך נשארו ס"ו ברוחב חצי אמה תן חציין למזרח וחציין למערב נמצא מוקף ברבוע ולא דקדק הגמרא כל כך דנקט פלגא אמתא דהא עולא בעיגול קאמר ואילו בעיגול הייתי יכול להוסיף עליו שני שלישי אמה לכל צד אלא משום האי פורתא לא דק כולי האי ואית דגרסי פש ליה תרי תילתי דאמתא:

היינו דלא דק - עולא דהוה מצי למימר שיתסרי ופלגא ולחומרא לא דק ואזיל לחומרא ולא צמצם שיעורו:

מאי לאו כל שהוא - חוץ לעביו של אילן לכל צד:

הקונה שני אילנות בתוך של חבירו מביא ואינו קורא כו' - לקמן תנן בהמוכר את הספינה המוכר שתי אילנות לחבירו ולא פירש לו קרקע לא קנה קרקע אבל קנה שלשה קנה קרקע ואף על פי שלא פירש הלכך גבי ביכורים נמי שתי אילנות מביא ואינו קורא דלא מצי למימר פרי האדמה אשר נתתה לי (דברים כ"ו:י'):

הא ג' - דקנה קרקע מביא וקורא:

מאי לאו - משום דקנה קרקע מעט סביבם:

לא - משום דקנה שש עשרה אמה סביב כל אחד:

ובוידוי - לא גרסינן ליה במתני' במסכת פאה דאין וידוי אלא במעשר והוא אינו תלוי בקרקע:

פרוזבול - תנן במסכת גיטין (דף לו.) הלל תיקן פרוזבול שראה שנמנעו העם מלהלוות מפני השביעית המשמטת ועוברים על מה שכתוב השמר לך פן יהיה דבר וגו' עמד

והתקין תקנה שלא תשמט שיהא מוסר שטרותיו לבית דין וכותב עליהן פרוזבול וזה גופו של פרוזבול מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה ותו לא משמטת ליה שביעית דלא קרינא ביה לא יגוש שאין תובע חובו אלא מב"ד והתם מוקמינן לה בשביעית בזמן הזה דרבנן ואמרינן התם אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע אבל אין לו קרקע ללוה לא כתבינן ליה דהלואה דלא שכיחא היא דמסתמא אין אדם סומך אלא על קרקע הלוה וכשאין לו לא תיקן הלל פרוזבול:

דף כז:

ונקנין עמה נכסים שאין להם אחריות - דתנן בקדושין (דף כו.) נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה שהמטלטלין אין נקנין אלא במשיכה וקרקע נקנה בכסף ואם מכר לו קרקע ומטלטלין יחד כיון שנתן דמי הקרקע או מסר לו שטר מכירת קרקע או החזיק בקרקע מדעת מוכר נקנו המטלטלין בלא משיכה קתני מיהא קרקע כל שהוא חייב בביכורים וקס"ד ביכורי אילן קאמר:

הכא במאי עסקינן בחטין - שכל ז' המינים חייבים בביכורים:

מעורבין זה בזה - שאין סומכין על הברירה לחלקו לחצאים ולומר שלצד הארץ חייבין ושלצד החוץ פטורין:

אבל דכ"ע הגדל בפטור פטור - שאם היו כל שרשיו בחו"ל פטור ואפילו עומד האילן בתוך שש עשרה אמה לארץ ולא אמרינן מן הארץ ינק:

דמפסיק צונמא - באמצע שרשים שאין שני צדדין יכולין לינק זה מזה:

דהדרי וערבי - האילן נעשה אחד למעלה בעביו:

אוירא מבלבל - אע"פ שבתוך הקרקע כשני אילנות הואיל ולמעלה באויר העולם נעשה אחד מתערבין יונקותיו:

כ"ה אמה - קשה לעולא דאמר י"ו אמה ותו לא:

אכחושי לא מכחשי - בשדה חבירו אלא עד שיתסרי הלכך טפי מהכי לאו גזלן הוא:

הנוטה - נופו לתוך שדה של חבירו:

שעל מנת כן הנחיל יהושע - התנה עמהם שלא יקפידו על כך:

מתני' מרדע - מלמד בקר:

קוצץ - הענפים עד גובה מלא מרדע שלא יעכבוהו מלהוליך מחרשתו שם:

החרוב והשקמה - שצילם מרובה וקשה לשדה:

כנגד המשקולת - כל מה שנוטה לתוך שדהו:

משקולת - חוט האמרכולין שבונין חומה ותולין בה משקולת של אבר:
ואם בית השלחין היא כל האילן - אפי' אינו חרוב ושקמה קוצץ כנגד המשקולת שהצל רע לבית השלחין:
אבא שאול אומר כו' - בגמ' מפרש אהייא קאי:
גמ' ארישא קאי - דקאמר ת"ק קוצץ מלא מרדע ואפי' אילן סרק חוץ מחרוב ושקמה ואמר ליה אבא שאול כל אילן סרק נמי כנגד המשקולת:
או אסיפא קאי - דקאמר ת"ק כל האילן כנגד המשקולת ואפילו אילן העושה פירות ואמר ליה אבא שאול כל אילן סרק הוא דכנגד המשקולת אבל אילן העושה פירות נמי מלא מרדע ותו לא:
כל האילן - כל האילנות:
אי אמרת בשלמא ארישא קאי - ולטפויי אתא [מחרוב ושקמה דקאמר ת"ק] היינו דקאמר כל:
אלא אי אמרת אסיפא קאי - מאי כל הא לגרועי אתא:
מתני' אילן הנוטה לרשות הרבים קוצץ - מן הענפים התחתונות כדי שיהא גמל עובר תחת העליונות:
מפני הטומאה - מפרש בגמ':
גמ' בתר [אומדנא] דהשתא אזלינן - דקתני קוצץ מן הענפים כדי שיהא גמל עובר ורוכבו והרי חוזרין וגדלים לאחר זמן:
כדי שתהא עגלה מהלכת - אם תקרתה חזקה כל כך מותר ואע"ג שסופה שתתליע ותפחת:
קמא קמא קיץ ליה - כל ענף וענף שיקדים ויצמיח יקצצנו:
בשיעורא דרבי יהודה מאי עבדי ליה - כשיבא גמל טעון פשתן היאך יעבור:
מפני אהל הטומאה - שמא יפול כזית מת אצל האילן והרי הענפים ארוכים מאהילין עליו ועל עוברי הדרכים ומביאים עליהם את הטומאה:
ושדי התם - על האילן ומתוך שענפיו רבים הטומאה עומדת שם ואינה נופלת לארץ ובני אדם עוברים תחתיה ואי לא חיישינן אלא להכי בדחלולי בעלמא סגי ליה לקוץ אחד אחד מבינתים כדי להרחיק אויר ביניהם ולא תעמוד שם טומאה:
קמ"ל - מתניתא דאפילו לא נותר בו אלא ענף אחד מזיק הוא את הרבים:

דף כח.

מתני' בית השלחין - מתוך שהמעיין בתוכו שמשקים אותה ממנו תדיר עושה פירות תדיר וכל דבר שעושה פירות תדיר חזקתן ג' שנים מיום ליום אם החזיק בה שלש שנים שלימות אין צריך להביא שטר מכירה ואם ערערו עליה בעלים הראשונים וזה אומר מכרת לי ואבד שטרי חזקתו מועלת לו ואם לאו אין חזקתו מועלת לו לפי שכשאמרו ג' שנים לחזקה כל הראוי לצאת ממנה בג' שנים אמרו:

שדה בית הבעל - המסתפקת במי גשמים אינה עושה פירות אלא פעם אחת בשנה חזקתה ג' שנים ואינה צריכה מיום ליום ומה היא חזקתה רבי ישמעאל אומר שלשה חדשים אחרונים של שנה ראשונה ושלשה חדשים ראשונים של שנה אחרונה ואמצעית שלימה שיש הממהרים לזרוע לפני ראש השנה וכיון שהחזיק בה סוף שנה ראשונה ג' חדשים ויש לו עדים שזרעה באותן ג' חדשים וכן בג' חדשים ראשונים של אחרונה הרי זו חזקת שלש שנים רצופות שאין לך אדם הרואה את חבירו שזורע את שדהו לאכול פרי העשוי לשנה ושותק:

ר"ע אומר כו' - מפרש בגמרא במאי פליגי:

בד"א - שצריך י"ח חדש לשדה בית הבעל:

בשדה הלבן - שכל פירותיה נלקטין בפרק אחד לפיכך צריך ג' שנים:

אבל בשדה האילן - שפירותיה נלקטים לפרקים ענבים בפרק אחד וזיתים בפרק אחר ותאנה בפרק אחר:

כנס את תבואתו - יין של גפנים:

ומסק את זיתיו וכנס את קייצו - תאנים ליקט וייבשן בה ועשה קציעות והכניסן לבית הרי זו חזקה כאילו הן ג' שנים:

גמ' מהולכי אושא - שגלתה סנהדרין לאושא כדאמרינן בראש השנה (דף לא.) עשר גליות גלתה סנהדרין כו' מיבנה לאושא מאושא כו':

לא מיחייב - לשלם אלא חצי נזק אף כאן עד גמר שנה רביעית לא הויא חזקה:

דף כח:

ואידך - כלומר ונגיחה רביעית דבעינן היינו משום דאי לא נגח לאחר שהוחזק מה ישלם:

שאין עמה טענה - מפרש במתני' לקמן (דף מא.) אמר לו מה אתה עושה בתוך שלי אמר לו שלא אמר לי אדם דבר מעולם ולא אמר לו אתה מכרת לי:

תיהוי חזקה - דהא אמרת שלש שנים מפקי ליה מרשות מוכר:

ומשני טעמא מאי - אמרינן שלש שנים מפקי לה מחזקת מרה קמא דאמרינן דלמא כדאמר איהו זה אומר לקחתיה ממך וזה אומר גזלתיה ממני ואין אנו יודעין האמת עם מי אתיא חזקת שלש שנים ומוקי לה ברשותיה ואמרינן דלמא קושטא הוא כדקאמר אבל בלא טענה מהיכן קנאה בשביל אכילת שלש שנים:

מחאה שלא בפניו לא תיהוי מחאה - אם מיחה המערער בתוך שלש שנים לפני עדים שלא בפני המחזיק ואמר דעו שפלוני מחזיק בקרקע שלי בגזילה לא תיהוי מחאה:

דומיא דשור המועד - שמעידין ששורו נגחן ובשלש פעמים שהעידו שלא בפניו אינו נעשה מועד אף התראת עדות של מחאה לא תיהוי עדות שלא בפניו דמחאה דומיא דהעדאה היא שהיא התראה לשמור שורו ואף המחאה התראה היא להזהר בראיית זכותו ושטר מכירתו:

התם והועד בבעליו אמר רחמנא כו' - כלומר לא דמי נהי דגמרינן שלש שנים משלש נגיחות כי היכי דמפקי הני מחזקה הני נמי מפקי מחזקה אבל מחאה מהעדאה לית לן למיגמר דהתם כיון דהעדאה לחייבו ממון על נגיחותיו היא באה ולהעמיד שורו בחזקת מועד בעינן בפני בעלים שידעו לטעון ולהכחיש העדים ולהביא אחרים להזימן אבל טעמא דמחאה להתרות בו להיות זהיר בזכיותיו היא באה שזה טוען שבגזילה היא בידו הכא אפילו שלא בפניו נמי איתה:

דחברך חברא אית ליה כו' - ויאמרו זה לזה והדבר בא לאזניו ואינו יכול לומר אילו שמעתי הייתי זהיר בראיית זכותי:

ולר' מאיר דאמר כו' - כלומר לר"י דאמר בב"ק איזהו מועד כל שהעידו בו שלשה ימים איכא למימר הכא ג' שנים דומיא דג' ימים אלא לר"מ דאמר התם דאפי' נגח ג' פעמים ביום אחד הוי מועד מק"ו הכא נמי אכלה תלת פרי בחד יומא כגון תאנה שאינה מתבשלת יחד ויש שאינה מתבשלת שחרית ולערב היא ראויה הכי נמי דהויא חזקה ומשני דומיא דשור המועד כו':

צלף - פרי שלא ניכר בו היום ונגמר לסוף ג' ימים:

אספסתא - מין זרע הוא לעשב בהמות ולסוף ל' יום הוא נגמר ועוקרין אותו וזורעין אחר במקומו ובתוך שלשים יום גוזזין אותו שלש פעמים:

דקדיח - גדל קצת:

משמט הוא דקא שמיט ואכיל - ואין זו אכילת כל הפרי:

בתלתא ירחי - שעקרה בסוף כל חדש וזרע אחרת:

מאן הולכי אושא - דאמר רבי יוחנן לעיל להא מילתא משמייהו:

רבי ישמעאל - לא פירש לי מהיכן אלא הכי גמירי שהוא היה באותו הזמן:
לרבנן מאי - רבנן דלית להו הא דרבי ישמעאל מנא להו חזקה דשלש שנים:
ה"ג שהרי נביא עומד בעשר ומזהיר על אחת עשרה - ירמיה בשנה העשירית לצדקיהו והיה כלוא בחצר המטרה כדכתי' בס' ירמיה ושם נאמר לו הנה חנמאל בן שלום וגו' וכתיב בההיא עניינא שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וגו' היה מזהיר לוקחי שדות לכתוב שטרות ולהעמיד עדים בחתימתם כי יגלו מן העיר בשנת אחת עשרה כשנלכדה העיר ולא יחזיקו במקח שלש שנים אלא עשירית ואחת עשרה אלמא בהני תרתי שנין לא הוי חזקה מכאן לחזקה שאינה פחותה משלש שנים:
עצה טובה קמ"ל - כלומר לעולם חזקה הויא בשנה אחת ועצה טובה קא משמע לן שיהא שטרו בידו מוכן לראיה ולא יזקק לעדים כשיעוררו עליו:

דף כט.

דאי לא תימא הכי - הרי שלח ירמיה לאותן שהיו בבבל שגלו עם יכניה י"א שנה קודם גלות צדקיהו בנו בתים ושבו כי לא תצאו משם עד מלאת לבבל שבעים שנה למה ליה להזהירם על זאת אלא עצה טובה קמ"ל דהוא משיא אותם הכא נמי עצה טובה בעלמא היא:
תדע - דכל עצמו היה יגע ליעצם עצה טובה דקאמר להו נמי מקום גניזת שטרותיהם היכן הם מתקיימים יותר:
מחיל איניש - על פירות קרקעו לאדם האוכלן:
אלא מעתה - כיון דאתרי שנין מחיל תיהדר ארעא ממי שיצא עליו ערעור לסוף שנתים תיהדר ארעא לבעלים לבר מפירי דהא מחיל ליה עלייהו:
אלמה אמר רב נחמן - לקמן בשמעתין
[עד כאן פירוש רש"י זצ"ל מכאן ואילך פירוש רבינו שמואל ב"ר מאיר]: